

AZIN ÇOKLUĞU: BEREKET

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Azin Çokluğu: Bereket, bereket kavramını sıradan bolluk, servet veya nicelik artışı olarak değil, hayra dönüşen çoğalma biçimi olarak ele alır. Metin, bereketi dil, teoloji, antropoloji, tarım, meteoroloji, sosyoloji, psikoloji, ahlâk, politika ve Heterobilim Okulu perspektifiyle çok katmanlı biçimde inceler. Dilsel bölümde bereket, Türkçenin hafıza, sofraya, emek, dua ve vicdan taşıyan kelimelerinden biri olarak yorumlanır. Teolojik bölüm, bereketi Allah'ın lütfu ile insanın sorumluluğu arasındaki dengeye yerleştirir; şükür, helâl kazanç, infak, kanaat ve adalet kavramlarıyla bağ kurar. Antropolojik bölüm, ritüel, ocak, atalar, sofraya, doğum, hasat ve paylaşım üzerinden bereketin insan topluluklarının hayatta kalma hafızasındaki yerini gösterir. Tarımsal ve meteorolojik bölümler, tohum, toprak, su, yağmur, kar, rüzgâr, kuraklık ve iklim krizi üzerinden bereketin ekolojik şartlarını tartışır. Sosyolojik bölüm, bereketi güven, komşuluk, emek, aile, kurumlar ve şehir üzerinden toplumsal bağın sağlığı olarak okur. Psikolojik bölüm, kıtlık korkusu, doyum, şükran, kıyas, travma ve paylaşma kapasitesine odaklanır. Ahlâkî ve politik bölümler ise bereketi kul hakkı, kamu malı, liyakat, hukuk, adalet ve halkın haysiyetiyle sınırlar. Heterobilim Okulu'nun ana hükmü açıktır: bereket çokluğun kendisi değil, varlığın etik metabolizma içinde hayra dönüşebilme kudretidir.

SUMMARY

Azin Çokluğu: Bereket treats the concept of bereket not as simple abundance, wealth, or numerical increase, but as a form of growth transformed into good. The text examines bereket through multiple layers: language, theology, anthropology, agriculture, meteorology, sociology, psychology, ethics, politics, and the perspective of the Heterobilim Okulu. In the linguistic section, bereket is interpreted as one of Turkish's memory-bearing words, carrying the table, labor, prayer, and conscience. The theological section places bereket between divine grace and human responsibility, linking it with gratitude, lawful earning, charity, contentment, and justice. The anthropological section shows its place in human survival memory through ritual, hearth, ancestors, table, birth, harvest, and sharing. The agricultural and meteorological sections discuss its ecological conditions through seed, soil, water, rain, snow, wind, drought, and climate crisis. The sociological section reads bereket as the health of social bonds through trust, neighborhood, labor, family, institutions, and the city. The psychological section focuses on scarcity fear, satisfaction, gratitude, comparison, trauma, and the capacity to share. The ethical and political sections test bereket through rights, public property, merit, law, justice, and civic dignity. The Heterobilim Okulu's central judgment is clear: bereket is not mere abundance, but the power of existence to turn into good through ethical metabolism.

1) DİLİN SOFRASINDA BEREKET: KELİMENİN HAFIZA VE VİCDAN ANATOMİSİ

Bereket kelimesi Türkçede sıradan bir bolluk sözcüğü değildir; içine elinizi uzattığınızda yalnızca para, mal, ürün, kazanç değil, eski sofraların buğusu, yağmur bekleyen toprağın çatlağı, annenin "Allah bereket versin" diyen sesi, harman yerindeki yorgun omuz, esnafın siftah sonrası mahcup sevinci, yoksul evin tenceresinde çoğalan çorbası duyulur. Dil burada yalnızca konuşmaz, hafıza taşır. "Bereket" dediğimizde aslında bir toplumun varlıkla, emekle, nasiple, duayla, paylaşmayla ve ahlâkla kurduğu ilişki biçimi konuşur. Bu yüzden bereketi anlamak için önce kelimenin ağızımızdaki tadına bakmak gerekir. Bazı kelimeler sözlükte durmaz; yaşar, yaralanır, kirletilir, daraltılır, ama yine de sofraya oturduğunda insanı biraz toparlar. Bereket böyle bir kelimedir.

Bereketin kökü Arapça "baraka" hattına dayanır; bu kökte artma, çoğalma, hayır, kalıcılık, yerleşme, sabitleme, uğurlu ve faydalı olma anlamları iç içe geçer. Fakat burada kritik nokta şudur: bereket yalnızca nicelik artışı değildir. Bir şeyin hayırlı biçimde çoğalması, varlıkta iyi bir iz bırakması, insana, topluma ve tabiata zarar vermeden yerleşmesidir. Yani bereket "çok" demek değildir, "yerli yerinde çoğalma" demektir. Para çoğalır ama vicdan azalırsa, o bereket değil ahlâkî obezitedir. Bina çoğalır ama gökyüzü kaybolursa, o bereket değil beton nezlesidir. İnsan çoğalır ama merhamet eksilirse, o bereket değil kalabalık gürültüsüdür.

Türkçede bereket kelimesinin en güçlü tarafı, hayatın birçok alanında dolaşabilmesidir. Sofrada kullanılır, tarlada kullanılır, dükkânda kullanılır, çocuk için kullanılır, yağmur için kullanılır, ömür için kullanılır, söz için kullanılır. "Bereketli toprak" deriz, çünkü toprak yalnızca ürün vermez, hayatın devamını sağlar. "Bereketli yağmur" deriz, çünkü yağmur yalnızca su değildir, göğün toprağa yazdığı rahmet mektubudur. "Bereketli kazanç" deriz, çünkü kazanç yalnızca rakam değildir, helâl emekle iç huzurun aynı terazide buluşmasıdır. "Bereketli ömür" deriz, çünkü uzun yaşamak yetmez; bir ömrün içinde iz, hayır, emek, hatıra ve insanlık birikmelidir.

Burada dilin verdiği büyük ders açıktır: bereket hiçbir zaman çıplak ekonomik bir kavram olarak doğmamıştır. Modern zaman onu "verimlilik", "büyüme", "kâr", "performans", "randıman" gibi soğuk kelimelerin yanına itmeye çalışsa da bereket bu kelimelerin içine sığmaz. Verimlilik bir tarladan ne kadar ürün çıktığını ölçer; bereket o ürünün kime ulaştığını, hangi emekle yetiştiğini, hangi sofrada nasıl paylaşıldığını, o üretimin toprağı öldürüp öldürmediğini de sorar. Büyüme rakamla konuşur, bereket yüzle konuşur. Performans rapor ister, bereket dua alır. Randıman hesap yapar, bereket huzur bırakır.

Gündelik Türkçedeki "bereket versin" ifadesi bu yüzden basit bir teşekkür değildir. İçinde kabulleniş, dua, yetinme, ilişki kurma ve görünmeyen kaynağı tanıma vardır. İnsan "bereket versin" dediğinde, kazancını kibirden arındırmaya çalışır. Çıplak "ben kazandım" cümlesi insanı sertleştirir; "bereket versin" ise kazancın içine şükür, ölçü ve başkasını hatırlama duygusu katar. Dil burada ahlâk üretir. Bazen koskoca ahlâk felsefesinin anlatamadığını, bir bakkalın ağzındaki iki kelime anlatır.

Bereketin karşıtı yalnızca kıtlık değildir. Bereketsizlik dediğimizde bazen para vardır ama huzur yoktur, yemek vardır ama tat yoktur, insan vardır ama muhabbet yoktur, söz vardır ama tesir yoktur. Kıtlık nesnenin eksikliğidir; bereketsizlik anlamın çekilmesidir. Bir ev yoksul olabilir ama bereketli olabilir. Bir sofraya mütevazı olabilir ama bereketli olabilir. Buna karşılık bir konak, bir plaza, bir banka hesabı, bir siyasal iktidar bereketsiz olabilir. Çünkü bereketin dili görünen miktara değil, görünmeyen ilişkiye bakar.

Bugün bereket kelimesinin en büyük trajedilerinden biri, reklam ve siyaset dili tarafından sömürülmesidir. Marketler "bereket günleri" der, bankalar "bereketli kredi" der, politikacılar "bereketli ülke" der, inşaatçılar "bereketli yatırım" der. Kelime kendi ahlâkî kökünden koparılır, tüketimin cilâsına çevrilir. Oysa kredi borçla büyüyorsa, tüketim israfı dönüyorsa, yatırım tabiatı eziyorsa, ülke kendi çocuklarına gelecek veremiyorsa,

orada bereket kelimesini kullanmak kavrama hakarettir. Dilin kirlenmesi tam burada başlar: ölçü öğretken kelime, ölçsüzlüğün makyajına dönüştürülür.

Türkiye bağlamında bereket kelimesi hem kırsal hafızanın hem şehir yoksulluğunun hem de dinî duygunun ortak eşliğinde durur. Anadolu'da bereket, sadece ürünün bol olması değildir; harmanın kazasız kalkması, hayvanın hastalanmaması, çocuğun aç kalmaması, komşunun kapıyı çalabilmesi, yağmurun zamanında yağması, borcun ödenebilmesi, evin içinden kavganın eksik olmasıdır. Şehirde ise bereket, maaşın ay sonuna yetmesi, tencerenin kaynaması, kiraya rağmen biraz nefes alınabilmesi demektir. Bu yüzden bereket, halkın hayatta kalma felsefesidir.

Heterobilim Okulu açısından bereket, bir kelime değil, medeniyet röntgenidir. Bir toplum hangi kelimeleri nasıl kullanıyorsa, kendi iç organlarının durumunu da ele verir. Bereket sağlıklı kullanıldığında emek, paylaşım, ölçü, şükür, adalet, tabiat ve hafıza arasında bağ kurar. Hastalıklı kullanıldığında ise israfı kutsar, hırsı saklar, sömürüyü cilâlar, yoksulluğu romantikleştirir. Kavram bulanırsa vicdan da bulanır. Çünkü vicdan çoğu zaman kelimelerle düşünür.

Filozof Kirpi: "Bereket, dilin içinde saklanan eski bir vicdan terazisidir; çokluğu tartar, hayrı sorar, hırsın elinden ekmeği alıp sofranın ortasına koyar."

2) LÜTUF İLE SORUMLULUK ARASINDA: BEREKETİN TEOLOJİK NABZI

Bereketin teolojik nabzı, basit bir "Allah çok versin" duasının çok ötesinde atar. Burada mesele, gökten bedava bolluk yağması değil, insanın kendisine verilen nimeti hangi ahlâkî iklimde taşıdığıdır. Teolojik anlamda bereket, Allah'ın varlığa koyduğu hayır imkânının, insan emeği, niyeti, şükürü, adaleti ve paylaşımı içinde açığa çıkmasıdır. Yani bereket, sadece lütuf değildir; lütfun sorumlulukla karşılanmasıdır. İnsan kazanır, eker, biçer, çalışır, üretir, fakat bütün bunları mutlak sahiplik sarhoşluğuna dönüştürdüğünde bereketin damarına kibir karışır. Çünkü teoloji, mülkün asıl sahibini hatırlatır; insanın elindekini emanet, sofradaki ekmeği imtihan, kazancı ise vicdan meselesi olarak görür.

Bereket, dinî hafızada rahmetle akrabadır. Rahmet, varlığın üzerine eğilen ilâhî şefkatse, bereket bu şefkatin hayat içinde çoğalma, iyileştirme ve süreklilik kazanma biçimidir. Yağmur rahmettir, fakat bereket o yağmurun toprağa, başağa, ekmeğe, sofraya ve paylaşımına dönüşmesidir. Bu dönüşüm kendiliğinden olmaz. Her yağmur bereket doğurmaz, her kazanç hayra dönüşmez, her nimet insanı olgunlaştırmaz. Nimet yanlış elde tutulduğunda fitneye, kibire, israfa ve tahakküme dönüşebilir. Bu yüzden teolojik bereket, insanı pasif bir alıcı olarak değil, verileden sorumlu bir varlık olarak görür. Soru serttir: Sana verilen sende neye dönüştü? Şükür mü oldu, gösteriş mi? Sofra mı oldu, ganimet mi? Emanet mi bildin, mülk sarhoşluğuna mı kapıldın?

Şükür, bereketin ana damarlarından biridir; fakat şükür, yoksulluğa razı edilme ideolojisi değildir. Gerçek şükür, nimetin kaynağını bilmek, onu doğru kullanmak, hakkını vermek ve başkasının hakkını ezmeden taşımaktır. Malın şükürü infaktır, ilmin şükürü öğretmektir, sağlığın şükürü hizmettir, iktidarın şükürü adalettir, toprağın şükürü onu zehirlememektir. Sadece dil ile "şükür" demek yetmez; şükür, nimetin hayra dönüşmesidir. Şükürsüz nimet insanı şişirir, şükürlü nimet insanı genişletir. Şişmek ile genişlemek arasındaki fark, teolojik ahlâkın en keskin farkıdır.

Helâl meselesi burada bereketin vicdan kapısını açar. Helâl, yalnızca yasak olmayan şey demek değildir; insan hayatına kirletilmeden giren kazançtır. İçinde haksızlık, gasp, sömürü, hile, rüşvet, aldatma ve kul hakkı taşıyan kazanç, ne kadar büyük olursa olsun bereketli değildir. Haramdan gelen çokluk, teolojik açıdan çoğalma değil, zehirli şişmedir. Bir sofranın bereketi tabağın doluluğuyla değil, lokmanın temizliğiyle ölçülür. İşçinin hakkı yenmişse, kamu malı yağmalanmışsa, yetimin payı gasp edilmişse, o sofrada dua çok olabilir

ama bereket azdır. Çünkü Allah'ın bereketi, kul hakkını ezerek büyüyen bir mülkiyet düzenine mühür basmaz.

Sadaka ve infak, bereketin teolojik dolaşımını sağlar. Modern akıl vermeyi eksilme olarak görür; teolojik akıl ise paylaşmayı çoğalma olarak okur. Çünkü elde tutulan şey sertleşir, doğru yere akan şey hayır üretir. Su durursa kokar, mal kilitlenirse kalbi daraltır, bilgi saklanırsa kibre dönüşür. Paylaşmak, mülkiyetin yumruğunu açar. Veren kişi yalnızca başkasını doyurmaz, kendi içindeki darlığı da çözer. Fakat paylaşım gösterişe, sadakat satın almaya veya yoksulu mahcup etmeye dönüşürse bereket yaralanır. Gerçek infak, başkasının haysiyetini küçültmeden yapılan iyiliktir.

Kanaat, bereketin koruyucu iklimidir. Kanaat tembellik değildir, haksızlığa susmak hiç değildir; insanın sınırsız arzuya ölçü koyabilmesidir. Modern tüketim insanı sürekli eksiklik duygusuyla yönetir: daha çok al, daha görünür ol, daha fazla tüket, daha fazla sahip ol. Kanaat bu dipsiz kuyuya taş koyar. "Yeter" diyebilmek, çağımızın en zor manevî eylemlerinden biridir. Açgözlü insan için hiçbir sofraya yetmez; çünkü onun açlığı midesinde değil, benliğindedir. Tasavvufî bakışın derinliği de buradadır: Azla yetinmek fakirlik değil, azda sonsuzu sezebilme olgunluğudur.

Dua ve tevekkül de bereketin teolojik nabzında yer alır; fakat ikisi de sorumluluktan kaçış değildir. Çiftçi tohumu ekmeden yağmur duasına çıkarsa eksik davranır. Yönetici adaleti sağlamadan bereket duası ederse riyakârlık yapar. Dua, insanın aczini kabul etmesidir, görevini göğe havale etmesi değil. Tevekkül, sebebe sarıldıktan sonra sonucu mutlak kontrol edemeyeceğini bilmektir. Emeksiz tevekkül miskinliktir, tevekkülsüz emek kibirdir. Bereket, bu iki uç arasında, emekle teslimiyetin temiz dengesinde doğar.

Bugün bereket kelimesi bazen kutsalın piyasalaştırıldığı bir alana da çekiliyor. Dükkâna âyet asıp müşteriyi aldatmak, kasaya dua koyup işçinin hakkını vermemek, hayır tabelasıyla haram kazancı cilâlamak, bereket değil kutsal istismarı üretir. Teolojik kavramların en büyük düşmanı bazen inançsızlık değil, ahlâksız dindarlıktır. Çünkü inançsızlık kavramı dışarıdan reddeder; ahlâksız dindarlık ise içeriden çürütür.

Heterobilim Okulu açısından teolojik bereket, etik metabolizmanın ilâhî sorumlulukla çalışan hâlidir. Nimet bedene, mal dolaşıma, bilgi zihne, iktidar kuruma, söz topluma girer; fakat bunların hayra dönüşmesi gerekir. Sindirilemeyen nimet kibir, sindirilemeyen iktidar zulüm, sindirilemeyen din riyakârlık üretir. Bu yüzden bereket, sadece gökten beklenen lütuf değil, yeryüzünde kurulan adaletin de meyvesidir. Bir toplum Allah'tan bereket isterken kul hakkını yemeye devam ediyorsa, kendi duasının altını oyar. Bir ülke camilerle dolu ama adaletle boşsa, bereket kelimesi minarelerin gölgesinde üşür.

Filozof Kirpi: "Bereket, Allah'ın çokluğu kutsaması değil, insanın nimeti hırsın ağzından kurtarıp hayrın sofrasına koyabilmesidir."

3) RİTÜEL, OCAK VE SOFRA: BEREKETİN ANTROPOLOJİK HAFIZASI

Bereketin antropolojik hafızası açıldığında, kelime bir anda sözlükten çıkar, insan türünün en eski korkularına ve umutlarına doğru yürür. Açlık, kuraklık, doğum, ölüm, hayvan, bitki, mevsim, gök, toprak, ateş, su ve sofraya, bereketin ilk sahneleridir. İnsan yeryüzünde yalnız bir beden olarak kalamadı; avlandı, topladı, ekti, biçti, sakladı, paylaştı, dua etti, dans etti, kurban sundu, yas tuttu, şarkı söyledi, masal kurdu. Bereket tam bu çok katmanlı deneyimin içinden doğdu. Antropolojik açıdan bereket, tabiatla insan arasındaki kırılğan anlaşmanın ritüel, akrabalık, ocak, sofraya ve ortak hafıza yoluyla korunmasıdır. İnsan doğaya hükmedemediği yerde anlam kurdu; ölümü yenemediği yerde ritüel icat etti; açlığı tek başına aşamadığı yerde paylaşmayı öğrendi.

Avcı-toplayıcı topluluklarda bereket, tarlanın bol ürün vermesinden önce hayvan sürülerinin dönmesi, meyvenin zamanında olgunlaşması, su kaynaklarının kurumaması, çocukların yaşaması ve avın paylaşılması demektir. İnsan henüz toprağı mülk edinmemiştir, ama doğaya bağımlılığını çıplak biçimde biliyordu. Avın başarılı olması yalnızca beceriye değil, hayvanın ruhuyla, ormanın diliyle, ataların koruyuculuğuyla ve göğün işaretleriyle ilişkilendirilirdi. Modern akıl bunu kolayca "batıl" diye küçümser, ama ritüel sadece doğaüstüne inanma biçimi değildir; belirsizlik karşısında topluluğun psikolojik ve sosyal düzen kurma yöntemidir. İnsan avdan önce dans ederek, hayvanın suretini çizerek, ortak sesler çıkararak, korkuyu kolektif eyleme dönüştürür. Bereketin ilk antropolojik yüzü budur: insan, hayatta kalma ihtimalini sembollerle güçlendirir.

Tarım devrimiyle birlikte bereketin anlamı derinleşti. İnsan toprağına yerleşince yalnızca yiyecek üretmedi, zamanı da yeniden kurdu. Tohumun toprağına düşmesi, filizin çıkması, başağın olgunlaşması, ürünün saklanması, ambarın dolması, kıtlık ihtimaline karşı hazırlık yapılması, insanı döngüsel bir zaman bilincine yerleştirdi. Bereket artık bulmak değil, beklemektir; sabretmektir, emek vermektir, toprağı anlamaktır, göğü okumaktır, mevsimi dinlemektir. Tohum, insanlık tarihinin en büyük antropolojik öğretmenidir. Çünkü tohum insana şunu öğretti: Hayat görünmez bir süre içinde çalışır. Bugün toprağına gömülen şey, yarın sofraya dönebilir; ama döneceğinin garantisi yoktur. İşte bu belirsizlik, bereket ritüellerinin ana rahmidir.

Hasat törenleri bu yüzden insanlığın en eski ortak sevinç biçimlerindedir. Hasat, sadece ürün bolluğı değil, ölüm tehdidinin bir süre geri çekilmesidir. Ambar doluyorsa çocuk kışı çıkarabilir, hayvan beslenebilir, düğün yapılabilir, borç ödenebilir, yoksula pay ayrılabilir. Burada dans, müzik, yemek, kurban, dua, oyun, ateş, su ve ortak sofraya gelir. Bereket hiçbir zaman yalnızca bireysel bir deneyim değildir; topluluğun birlikte tanıdığı, birlikte kutladığı ve birlikte paylaştığı bir hâldir. Tek kişinin ambarı dolu, köyün geri kalanı açsa, orada bereket değil, gerilim vardır. Bereketin kadim hafızasında paylaşım bulunur; paylaşım yoksa çokluk, bereket adını hak etmez.

Ocak, bereketin antropolojik merkezlerinden biridir. Ocak hem ateşin yandığı yer, hem ev, hem soy, hem meslek, hem de manevî merkezdir. "Ocağın tütmesi" hayatın devamı, "ocağın sönmesi" ise yalnızca ateşin değil, soyun, hafızanın, evin ve bereketin kesilmesidir. Ocak, geçmişle gelecek arasındaki sıcak düğümdür. Bir evde dedenin kaşığı, annenin tenceresi, ninenin masalı, babanın duası, çocuğun kahkahası aynı hafıza çizgisine bağlanıyorsa, orada bereket yalnızca yiyecek değil, zamanın insan içinde yumuşamasıdır. Atalar kültü de buradan beslenir. İnsan, ürünün, evin, toprağın ve soyun devamını çoğu zaman geçmiş kuşakların rızasıyla birlikte düşünür. "Ana duası", "baba ocağı", "dededen kalma toprak" gibi ifadeler, bereketin yalnızca bugünkü üretim değil, kuşaklar arası süreklilik olduğunu gösterir.

Sofra ise bereketin küçük toplum modelidir. Bir sofrada sadece yemek yenmez; yaş, cinsiyet, hiyerarşi, misafirlik, akrabalık, paylaşım, mahremiyet ve toplumsal haysiyet sahneye çıkar. Kim önce oturur, kim servis eder, en iyi parça kime verilir, çocuk nerede durur, yaşlıya nasıl davranılır, yoksula pay ayrılır mı, komşuya tabak gider mi? Bereket bu soruların tam ortasında durur. Yemek çok olabilir, ama hiyerarşi zalimse bereket yaranır. Yemek az olabilir, ama herkesin payı düşünülüyorsa bereket oradadır. Sofranın adaleti toplumun adaletine benzer; sofranın israfı toplumun israfını haber verir; sofranın merhameti toplumun kalp atışını gösterir.

Misafirperverlik de bereketin sınavıdır. "Misafir bereketiyle gelir" sözü, kapıyı çalan yabancıya yer açabilen toplumun kendini yalnızca mülk değil, ilişki üzerinden kurduğunu anlatır. Fakat bu sözün içinde saklı sömürü ihtimallerini de görmek gerekir. Misafirlik bazen kadın emeğinin görünmez yüküne, gösterişe ve borçlanmaya dönüşebilir. Antropolojik okuma burada kör nostalji yapmaz; hayat verici damarla çürümüş damarı ayırır. Aynı şey doğum ve kadın emeği için de geçerlidir. Kadın bedeni, toprak, rahim, süt, tohum ve bereket arasında kurulan eski sembolik bağlar hayatı yüceltebilir; fakat kadını yalnızca doğurganlık işlevine

hapsederse bereket fikri zehirlenir. Kadının tohum saklama, mayalama, pişirme, iyileştirme, yas taşıma, çocuk büyütme, toplumsal bağı onarma emeği görünmez kılındığında, toplum kendi bereket kökünü keser.

Modern kentleşme, hazır gıda, marketleşme, dijitalleşme, köyden kente göç, komşuluğun zayıflaması, toprağın rant nesnesine çevrilmesi ve iklim krizi, bereketin antropolojik zeminini sarstı. Eskiden bereket evin, avlunun, tarlanın, hayvanın, yağmurun, komşunun, ocağın ve sofranın ortak dilinde yaşardı. Bugün çoğu zaman market poşetine, yardım kolisine, sosyal medya paylaşımına veya politik slogana sıkışıyor. Sofrada yemek var, ama yemeğin hikâyesi yok; ambalaj var, ama toprak yok; tüketim var, ama ritüel yok; hız var, ama bekleme yok. Bekleme yoksa bereketin iç zamanı da yok olur.

Heterobilim Okulu açısından antropolojik bereket, toplumsal sinaptik hafızanın eski düğümlerinden biridir. Bir toplum bereket ritüellerini kaybettiğinde yalnızca folklor kaybetmez; varlıkla temas biçimini kaybeder. Fakat geçmiş de masum bir cennet değildir. Her ritüel adil, her sofraya merhametli, her gelenek temiz değildir. Bu yüzden bereketin antropolojik otopsisini, imeceyi korurken kadın emeğinin sömürsünü eleştirir; sofrayı savunurken sofradaki zorbalığı görür; kurbanın paylaşım anlamını anlarken gösterişçi dindarlığı teşhir eder; hasat sevincini severken toprağı mülkleştiren tahakkümü unutmaz.

Bereketin antropolojik hafızası bize sonunda şunu söyler: İnsan açlıktan korktu, ritüel kurdu; kuraklıktan korktu, dua etti; ölümü gördü, atalarını hatırladı; tohumu gömdü, beklemeyi öğrendi; hasadı kaldırdı, dans etti; sofraya kurdu, paylaşmayı icat etti. Bereket, insanın toprağına gömdüğü tohumdan önce korkusunu, umudunu ve ekmeğini başkalarıyla paylaşmayı öğrenmesidir.

Filozof Kirpi: "Bereket, ocağın dumanında, sofranın payında ve ritüelin eski nefesinde insanın yalnız kalmama terbiyesidir."

6

4) TOHUMUN KARANLIKTA SAKLADIĞI SIR: BEREKETİN TARIMSAL ANATOMİSİ

Bereketin tarımsal anatomisi açıldığında, kavram en eski bedenine, toprağına döner. Dil onu söyler, teoloji onu emanet kılar, antropoloji onu ritüelle sarar; fakat tarım bereketi en çıplak hâliyle gösterir: tohumun karanlığa bırakılması, toprağın sabırla yarılması, suyun köke inmesi, güneşin başağı pişirmesi, çiftçinin sırtında mevsimin ağır bir ceket gibi durması. Bereket burada soyut bir güzelleme değildir; çamur, ter, nasır, gübre, böcek, don, kuraklık, çapalama, sulama, bekleme ve hasatla ilgilidir. Şehirli zihin bereketi çoğu zaman sofrada görür; köylü ise bereketin sofraya gelmeden önce kaç kere ölümden döndüğünü bilir. Bir buğday tanesi ekme olmadan önce toprağın içinde kaybolur, çürür gibi olur, sonra çatlar, sonra ince bir yeşil çizgiyle dünyaya çıkar. Tarımın büyük sırrı budur: hayat önce gömülür, sonra doğar.

Tarım, insanlık tarihinde yalnızca yiyecek üretme tekniğı değildir; insanın yeryüzüne yerleşme biçimidir. İnsan toprağı işlemeye başladığında yalnızca ekin biçmedi; zaman, aile, köy, mülkiyet, ambar, hukuk, ritüel, vergi ve iktidar biçimlerini de kurdu. Tohumun saklanmasıyla gelecek fikri güçlendi, ambarın dolmasıyla siyasal güç doğdu, tarlanın sınır çizgisiyle mülkiyet sertleşti, sulama kanallarıyla kolektif emek örgütlendi. Bu yüzden tarımsal bereket, başağın dolgunluğundan ibaret değildir; üretimle adalet, emekle mülkiyet, paylaşım ile biriktirme arasındaki kadim gerilimin ortasında durur. Toprak ürün verir, ama asıl soru şudur: Bu ürün kimin sofrasına, kimin emeğıyle, hangi hak düzeni içinde gider?

Tohum, bereketin en yoğun simgesidir. Küçüktür, suskundur, avuç içinde kaybolur; fakat içinde gelecek taşır. Bir tohum sadece bitki ihtimali değildir; ekme, yeme, pazar, çocuk, düğün, borç, umut, göç, türkü ve hafıza ihtimalidir. Tohumu basit bir biyolojik paket sanan kişi, tarımın felsefesini kaçırmaz. Tohum, geçmiş hasadın geleceğe gönderdiği mektuptur. Çiftçi tohumu saklarken yalnızca genetik materyal saklamaz; iklim bilgisini, aile emeğini, yerel tadı, toprağın mizacını, kuşaklar arası deneyimi de saklar. Yerel tohumların kaybı bu

yüzden yalnızca tarımsal çeşitlilik kaybı değildir; hafıza kaybıdır. Şirketleşmiş tohum düzeni, çiftçiyi kendi tohumundan kopardığında, onu yalnızca pazara bağımlı yapmaz; toprağıyla kurduğu tarihsel bağı da yaralar.

Bereketli toprak, sadece yüksek verim veren toprak değildir; canlı topraktır. İçinde solucan, mikroorganizma, organik madde, nem dengesi, mineral zenginlik, hava boşluğu, kök hafızası ve koyu bir koku vardır. Modern endüstriyel akıl toprağı çoğu zaman üretim platformu gibi görür; üstüne kimyasal verilecek, su basılacak, makineyle sürülecek ve ürün alınacak pasif bir yüzey. Oysa toprak yüzey değil, derinliktir. Toprak yaşayan bir metabolizmadır. Yorulur, dinlenir, zehirlenir, iyileşir, küser, cevap verir. Eski çiftçi toprağın renginden, çatlağından, otundan, böceğinden, kokusundan bir şey anlardı. Laboratuvar analizi elbette değerlidir; fakat toprağı duyan elin bilgeliğı de hafife alınamaz. Bereket, toprağı yalnızca kaynak değil, muhatap olarak bakabilen gözle başlar.

Endüstriyel tarım verimi artırabilir; fakat verim ile bereket aynı şey değildir. Verim, dekartan alınan ürünle ölçülür. Bereket ise toprağın sağlığı, çiftçinin geçimi, suyun geleceğı, ürünün besleyiciliğı, biyoçeşitlilik, adil paylaşım ve ekolojik dengeyle ölçülür. Bir sistem çok ürün çıkarıp toprağı öldürüyorsa verimli ama bereketsizdir. Çiftçiyi borca sokup şirketlere bağımlı kılıyorsa üretken ama bereketsizdir. Suyu tüketip gelecek kuşaklara kuraklık bırakıyorsa başarılı ama bereketsizdir. Tarımsal bereket, bugünün karnını doyururken yarının toprağını öldürmemektir. Kimyasal gübre, pestisit, tek tip ürün ve dış girdiye bağımlılık, kısa vadede ürün sağlayabilir; fakat toprağın canlılığını, arının uçuşunu, solucanın nefesini, suyun temizliğini ve ürünün tadını azaltıyorsa, bereketin iç damarları kesiliyor demektir.

Su, tarımsal bereketin kanıdır. Su olmadan tarım yoktur; fakat suyu hoyratça kullanan tarım da kendi geleceğini boğar. Vahşi sulama, yeraltı sularının aşırı çekilmesi, havzaların yanlış yönetimi, göllerin kurumması, ovaların tuzlanması, bereketi kısa vadeli kazanca kurban eder. Türkiye'de Konya Ovası'ndan Gediz Havzası'na, Çukurova'dan Trakya'ya kadar su meselesi, artık yalnızca çiftçinin değil, bütün toplumun meselesidir. Bir ülkenin suyu çekiliyorsa, sofrasının geleceğı de çekiliyordur. Bereketli tarım, suyu ganimet gibi değil, emanet gibi kullanan tarımdır.

Tarımda emek, bereketin ahlâkî omurgasıdır. Eken, biçen, sulayan, budayan, sağan, taşıyan, ayıklayan, paketleyen, pazara indiren eller görünmez kalıyorsa, sofradaki bolluk eksiktir. Şehirli tüketici domatesin fiyatını bilir ama o domatesin hangi sıcakta toplandığını, hangi bel ağrısıyla kasaya konduğunu çoğu zaman bilmez. Tarımsal bereket, çiftçinin ve tarım işçisinin hakkı verilmeden düşünülemez. Ucuz gıda arzusu, üreticinin yoksulluğı üzerine kuruluyorsa bu bereket değil, emek sömürsüdür. Kadın emeğı burada özel olarak görülmelidir. Tohum seçen, fide büyüten, süt işleyen, tarhana kuran, salça yapan, hayvan bakan, ürünü saklayan kadın emeğı çoğu zaman "yardım" sayılır. Oysa bu emek, tarım kültürünün sessiz üniversitesidir.

Türkiye'nin bereket hafızası toprağın farklı lehçelerinde konuşur: Karadeniz'in çayı ve findiğı, İç Anadolu'nun buğdayı, Ege'nin zeytini, Akdeniz'in narenciyesi, Doğu Anadolu'nun hayvancılığı, Güneydoğu'nun mercimeğı, Trakya'nın ayçiçeğı, Anadolu'nun bostanı. Fakat bu hafıza bugün kentleşme, ithalat baskısı, girdi maliyetleri, gençlerin köyden kopuşu, iklim krizi ve tarım arazilerinin imara açılmasıyla yaralanıyor. Toprak hâlâ konuşuyor, ama sesi kısılıyor. Market rafı doluyor, ama köy boşalıyor. Ambalaj çoğalıyor, ama ürünün hikâyesi kayboluyor. İşte modern bereketsizlik budur: yiyecek var, fakat toprağın ruhu eksik.

Heterobilim Okulu açısından tarımsal bereket, etik metabolizmanın topraktaki karşılığıdır. Toplum toprağı ne veriyor, topraktan ne alıyor, aldığı nasıl paylaşıyor, üreticiyi nasıl yaşatıyor, geleceğı ne bırakıyor? Bu sorulara cevap vermeden bereketten söz edilemez. Toprağı rant arsası, çiftçiyi oy deposu, ürünü fiyat kalemi, suyu proje girdisi, tohumu patent nesnesi, köyü nostaljik dekor olarak gören toplum bereketini kaybeder. Bereket, toprağın çok ürün vermesi değil, insanın toprağı sağ bırakacak kadar edepli üretmesidir.

Filozof Kirpi: "Bereket, karanlığa gömülen tohumun yalnız başak değil, insana edep, toprağa hürmet ve sofraya adalet olarak dönmesidir."

5) GÖĞÜN ÖLÇÜSÜ, TOPRAĞIN NEFESİ: BEREKETİN METEOROLOJİK BOYUTU

Bereketin meteoroloji damarı açıldığında, kavramın yüzü göğe döner. Toprak ne kadar sabırlı olursa olsun, tohum ne kadar diri olursa olsun, çiftçi ne kadar çalışırsa çalışsın, gökyüzü susarsa bereketin dili çatlar. Yağmurun gecikmesi, karın düşmemesi, rüzgârın yön değiştirmesi, donun ansızın gelmesi, dolunun başağı kırması, sıcaklığın mevsim dışına taşması, nemin bozulması, bulutun geçip gitmesi; bütün bunlar bereketin sadece yerde değil, havada da yazıldığını gösterir. İnsan toprağı işler, ama göğü yönetemez. İşte meteoroloji damarı tam burada başlar: insan emeğinin sınırı ile tabiatın büyük dolaşımı arasındaki kırılğan bölgede. Bereket, tarımda toprağın cevabıysa, meteorolojide göğün rızasıdır; fakat bu rıza romantik bir gök masalı değil, su döngüsü, sıcaklık dengesi, atmosfer hareketleri, iklim sürekliliği ve insanın ekolojik sorumluluğuyla kurulan karmaşık bir ilişkidir.

Eski toplumların göğe bu kadar dikkatle bakması tesadüf değildir. Bulutun rengi, rüzgârın serinliği, kuşların uçuşu, karın zamanı, ayın çevresindeki hâle, sabah çiyinin yoğunluğu, akşam kızılığı, toprağın kokusu, hayvanların davranışı, hepsi bir tür halk meteorolojisi üretmiştir. Bugün bilimsel meteoroloji uydularla, radarlarla, modellerle, basınç haritalarıyla, nem ölçümleriyle, atmosfer verileriyle çalışıyor; bu büyük bir kazanımdır. Fakat eski insanın göğe bakma disiplini de küçümsenmemelidir. O disiplin, yalnızca teknik tahmin değil, tabiatla duysal bağ kurma biçimiydi. İnsan buluta bakarak sadece yağmur beklemiyordu; hayatının hangi ritimde akacağını, tarlasını ne zaman süreceğini, hayvanını ne zaman yaylaya çıkaracağını, tohumu ne zaman atacağını, harmanı ne zaman kaldıracığını öğreniyordu. Meteoroloji, modern bilim olmadan önce hayat bilgisi idi. Bereketin gökle ilişkisi, bu dikkat ahlâkının içinden doğdu.

Yağmur, bereketin meteorolojik dilinde en güçlü simgedir. Fakat yağmuru yalnızca "rahmet" diye kutsayıp geçmek eksik olur. Yağmurun zamanı, miktarı, dağılımı, şiddeti ve sürekliliği önemlidir. Zamanında yağın yağmur bereket olur, zamansız yağın yağmur zarar verebilir. Hafif ve uzun süreli yağmur toprağı doyurur, ani sağanak toprağı sürükleyebilir. Kurak geçen ayların ardından gelen sel, susuzluğun çözümü değil, başka bir felâket olabilir. Bu yüzden meteorolojik bereket, yalnızca suyun varlığı değil, suyun doğru zamanda, doğru ölçüde, doğru biçimde gelmesidir. Burada ölçü fikri yeniden karşımıza çıkar. Bereket, ölçünün çocuğudur. Fazlası da azı da bozabilir. Eski dilin "rahmet" dediğı şey, aslında ölçülü, hayat verici, toprağa işleyen, köke ulaşan, akışı yıkıma çevirmeyen yağmurdur. Göğün terbiyesi de ölçüdür.

Kar da bereketin unutulmuş meteorolojik damarlarından biridir. Şehirli insan karı çoğu zaman trafik çilesi, tatil ihtimali veya güzel manzara olarak düşünür. Oysa tarım ve su döngüsü açısından kar, yavaş salınan rahmettir. Dağlara, yaylalara, yüksek havzalara düşen kar, suyun acele etmeden depolanmasıdır. Baharda erir, dereleri besler, yeraltı sularına karışır, toprağın nemini uzatır, yaz kuraklığına karşı görünmez bir sigorta olur. Kar yağmayan kış, sadece beyazsız bir kış değildir; yazın susuzluğuna yazılmış sessiz bir mektuptur. Anadolu'nun birçok bölgesinde "kar yılı, var yılı" denmesi boşuna değildir. Fakat iklim değişimiyle birlikte kar örtüsünün azalması, karın yerde kalma süresinin kısalması, yüksek bölgelerde bile yağmurun karın yerini alması, bereketin meteorolojik hafızasını sarsıyor. Gökyüzü artık eski takvimini tutmuyor. Takvim şaşınca, çiftçinin içindeki güven de şaşıyor.

Rüzgâr, bereketin daha hırçın ama vazgeçilmez ögesidir. Rüzgâr polen taşır, nem taşır, bulut taşır, serinlik getirir, kimi zaman hastalık da taşır, yangını da büyütür. Denizden gelen meltemle bozkırın kuru rüzgârı aynı şey değildir. Karayel, lodos, poyraz, keşişleme, samyeli; her biri halkın meteorolojik hafızasında farklı karakterlere sahiptir. Eski insanlar rüzgârları sadece yön olarak değil, huy olarak tanırdı. Lodos baş ağrısı yapar,

poyraz ayazı getirir, samyeli kurutur, karayel soğuğu keskinleştirir. Bu rüzgâr bilgisi, bereketin göksel psikolojisidir. Çünkü tarımda rüzgârın yönü ve şiddeti ürünün kaderini etkileyebilir. Fazla rüzgâr çiçeği döker, kurutucu rüzgâr toprağın nemini alır, fırtına meyveyi yaralar. Rüzgâr, göğün görünmeyen eli gibidir; bazen okşar, bazen tokatlar. Bereketli meteoroloji, bu elin ölçülü çalışmasıdır.

Don ve dolu, bereketin meteorolojik kırılma anlarıdır. Çiftçi için don, gecenin sessiz ihaneti gibidir. Gündüz umutla baktığı çiçek, sabaha karşı yanmış gibi kararabilir. Birkaç saatlik soğuk, aylarca beklenen ürünü yok edebilir. Dolu ise göğün taş kesilmiş hâlidir; başağı kırar, meyveyi yaralar, yaprağı parçalar, serayı deler, emeği bir anda yere serer. Burada bereketin kırılma anı bütün çıplaklığıyla görünür. İnsan emeği uzun sürelidir, felâket bazen dakikalar içinde gelir. Meteoroloji damarı, bereketin garanti değil, ihtimal olduğunu hatırlatır. Bu ihtimal insanı hem teknik önlem almaya hem tevazuya çağırır. Erken uyarı sistemleri, sigorta, donla mücadele yöntemleri, ürün çeşitliliği, bölgesel planlama elbette gerekir. Ama bütün bunların altında insanın hâlâ göğün sert mizacına açık olduğu gerçeği durur. Modern teknoloji, insanı tanrı yapmaz; sadece bazı felâketleri biraz daha erken haber verir.

Kuraklık, meteorolojik bereketin en derin yarasıdır. Yağmurun eksilmesi sadece toprağı kurutmaz, toplumun ruhunu da kurutur. Kuraklık çatlayan şey yalnızca arazi değildir; çiftçinin umudu, hayvanın yemi, köylünün geliri, şehirlinin gıda güvenliği, suyun politik dengesi, komşu bölgeler arasındaki ilişki de çatlar. Kuraklık uzadıkça insanlar daha fazla kuyu açar, yeraltı suyu düşer, göller çekilir, meralar zayıflar, ürün deseni değişir, göç baskısı artar. Bu yüzden kuraklık, sadece meteorolojik olay değil, sosyolojik ve politik sonuçları olan bir bereketsizlik biçimidir. Kuraklık dönemlerinde toplumların dua etmesi, panikleme, göç etmesi, çatışması, dayanışması veya stokçuluğa yönelmesi tesadüf değildir. Su azaldığında insanın ahlâkı sınanır. Bereketin gökle ilişkisi burada toplumun adalet kapasitesini de açığa çıkarır. Kıt suyu kim kullanacak? Tarım mı, sanayi mi, şehir mi, turizm mi, maden mi, zengin siteler mi, köylü mü? Meteoroloji bir anda hukuk ve siyaset olur.

İklim değişimi, bereketin meteorolojik damarını çağımızda neredeyse yeniden yazıyor. Eskiden insanlar hava olaylarını mevsimsel sapma olarak görürdü; şimdi sapma kalıcı bir belirsizliğe dönüşüyor. Yazlar daha uzun ve sıcak, kışlar daha kısa ve düzensiz, yağışlar daha ani ve yıkıcı, kurak dönemler daha sert, ekstrem hava olayları daha sık hâle geliyor. Bu, bereket kavramını nostaljik bir "yağmur duası" alanından çıkarıp küresel ekolojik krizin ortasına yerleştiriyor. Artık mesele sadece "bu yıl yağmur az yağdı" değil; üretim rejimlerinin, enerji politikalarının, kentleşmenin, ormansızlaşmanın, tüketim alışkanlıklarının atmosferi bozmasıdır. Gökyüzü artık insanın yaptıklarını geri okuyor. Fabrika bacasından çıkan, egzozdan yayılan, orman yangınında atmosfere karışan, betonun ısı adası etkisinde biriken şey, sonunda yağmurun zamanını, sıcaklığın dengesini, kuraklığın şiddetini etkiliyor. İnsan göğü dokunmadığını sanıyordu; meğer her gün dokunuyormuş, hem de hoyratça.

Meteorolojik bereket, şehirleşme meselesinden de ayrı düşünülemez. Betonlaşmış şehirler yağmuru ememez; su toprağı inmek yerine asfaltın üstünden hızla akar, sel olur, kanalizasyonu taşır, bodrumları basar, sonra denize karışır. Oysa bereketli yağmur, toprağı işleyen yağmurdur. Kent toprağı öldürdüğünde yağmurun bereketini de felâkete çevirir. Dere yataklarına bina yapmak, yeşil alanları azaltmak, geçirimsiz yüzeyleri çoğaltmak, su havzalarını imara açmak, meteorolojiyi düşman gibi hissettirir. Yağmur aynı yağmur değildir artık; çünkü düştüğü zemin değişmiştir. Bir köyde toprağı doyuran yağmur, yanlış kurulmuş şehirde sele dönüşür. Demek ki meteorolojik bereket yalnızca gökten gelenle değil, yerde kurduğumuz düzenle de ilgilidir. Göğün lütfunu felâkete çeviren çoğu zaman insanın imar ahlâksızlığıdır. Sel bazen meteorolojik olaydır, bazen de belediye, rant ve mühendislik günahıdır.

Halk dilinde "bereketli yağmur", "kırkikinci yağmurları", "cemre düştü", "pastırma yazı", "zemheri", "hıdırellez", "mart kapıdan baktırır", "nisan yağmuru" gibi ifadeler, meteorolojinin kültürel hafızaya nasıl yerleştiğini gösterir. Bunlar sadece hava durumu tabirleri değildir, bir toplumun zamanı tabiat üzerinden okuma

biçimidir. Cemre, havanın, suyun, toprağın uyanışını anlatır; Hıdırellez, baharın, yeşermenin, canlanmanın, umut yenilenmesinin halk takvimindeki işaretidir; zemheri, soğğun sert karakterini taşır; nisan yağmuru, toprağın dirilişini çağırır. Modern takvim sayısaldır, halk takvimi duyusaldır. Bereket, bu duyusal takvimde yaşar. Bugün mevsimlerin şaşması, yalnızca meteorolojik veri sapması değildir; halk takviminin de bozulmasıdır. Cemre düşüyor ama hava eski cevabını vermiyorsa, nisan yağmuru beklenen incelikte gelmiyorsa, hıdırellez baharı değil belirsizliği çağırıyorsa, toplumun tabiatla kurduğu dil de yaranır.

Meteorolojik bereketin psikolojik boyutu da güçlüdür. Güneşin uzun süre görünmemesi insan ruhunu etkiler, sürekli sıcak sinirliliği artırır, kuraklık kaygı doğurur, yağmurun kokusu ferahlık verir, ilk kar çocukluk hafızasını uyandırır, bahar havası bedeni açar. Hava sadece dışarıda olmaz; insanın içinde de olur. Bir toplumun "hava ağır" demesi, yalnızca nem oranı değildir, ruh hâlidir. Bereketli hava, insanın bedeniyle çevresi arasında uyum hissi üretir. Çok sıcak, çok kuru, çok kirli, çok nemli, çok boğucu hava, insanın sosyal davranışlarını bile etkiler. Tarım toplumlarında hava kaygısı daha açık yaşanır; şehirde ise bu kaygı fatura, gıda fiyatı, su kesintisi, sağlık sorunu olarak geri döner. Meteoroloji, modern insanın sandığından daha derin biçimde psikolojik ve toplumsal bir alandır. Göğün hâli, insanın hâline karışır.

Türkiye açısından meteoroloji damarı özellikle önemlidir, çünkü ülke farklı iklim kuşaklarının, denizlerin, dağların, ovaların, bozkırların, yaylaların ve mikroklimaların kesişiminde durur. Karadeniz'in nemli yağış rejimi, İç Anadolu'nun kurak bozkır dengesi, Akdeniz'in yaz kuraklığı ve kış yağışları, Doğu Anadolu'nun sert karasal iklimi, Ege'nin rüzgâr ve zeytin iklimi, Marmara'nın geçiş karakteri, Güneydoğu'nun sıcak ve kurak baskısı, hepsi ayrı bereket biçimleri üretir. Fakat iklim değişimi bu dengeleri zorluyor. Kuraklık riski, orman yangınları, ani seller, tarımsal don olayları, sıcak hava dalgaları, su havzalarının baskı altında kalması, Türkiye'de bereketi artık doğrudan güvenlik meselesi hâline getiriyor. Bu ülkenin bereketini savunmak, sadece dua etmekle değil, suyu koruyan, tarımı iklime uyarlayan, ormanları yaşatan, şehirleri geçirgenleştiren, enerji politikalarını değiştiren, afet yönetimini güçlendiren bir akılla mümkündür.

10

Meteorolojik bereketin ahlâkî tarafı şudur: İnsan göğü yönetemez, ama gökle ilişkisini bozabilir. Atmosfer insanın özel mülkü değildir. Hiçbir şirket, hiçbir devlet, hiçbir kuşak havayı kendi çıkarına göre kirletme hakkına sahip değildir. Hava ortak nimettir. Bu yüzden iklim krizi, kul hakkının genişletilmiş biçimi olarak da düşünülebilir. Bugünün aşırı tüketimi, yarının çocuklarının suyunu, havasını, gıdasını, mevsimini çalıyor, burada sadece çevre sorunu yoktur, ahlâkî gasp vardır. Bereket, gelecek kuşakların payını bugünden yememektir. Gökyüzünü kirletip sonra "Allah bereket versin" demek, en hafif tabirle kavramsal utanmazlıktır. Bereket duası, atmosfere salınan zehri temizlemiyorsa, insanın duası ile davranışı arasındaki uçurum büyür. Göğü kirleten el, yağmur beklerken önce kendine bakmalıdır.

Heterobilim Okulu açısından meteorolojik bereket, insan, atmosfer, toprak, su, hafıza ve adalet arasında kurulan büyük bir sinaptik ağdır. Yağmur yalnızca meteorolojik olay değildir, toplumsal hafızayı, tarımsal emeği, gıda güvenliğini, şehir planlamasını, hukuk düzenini, su politikasını ve çocukların geleceğini birbirine bağlayan bir sinyaldir. Bu sinyal bozulduğunda toplumun etik metabolizması da bozulur. Kuraklık sadece tarlayı değil, paylaşım ahlâkını da sınırlar. Sel sadece evi değil, imar düzeninin yalanını da yıkar. Don sadece çiçeği değil, tarım sigortasızlığını da açığa çıkarır. Sıcak hava dalgası sadece bedeni değil, yaşlıların, yoksulların, işçilerin kırılganlığını da görünür kılar. Meteoroloji, Heterobilim Okulu'nun gözünde gökyüzünün sosyolojisidir; bulutlar sadece su taşımaz, toplumun adalet sınavını da taşır.

Sonuçta bereketin meteoroloji damarı bize şu yalın ama derin hakikati söyler: Bereket, gökten gelenle yerde kurulan düzenin buluşmasıdır. Yağmur tek başına yetmez, toprağın onu kabul edecek canlılığı, şehrin onu yutacak değil emdirecek yapısı, tarımın onu israf etmeyecek bilgeliği, toplumun suyu adil paylaşacak ahlâkî gerekir. Kar düşmeli, ama dağlar korunmalı. Rüzgâr esmeli, ama ormanlar yok edilmemeli. Güneş ısıtmalı, ama iklim cehennemine çevrilmemeli. Mevsimler dönmeli, ama insan onların ritmini bozacak kadar kibirli

yaşamamalı. Meteorolojik bereket, insanın göğe hükmetmesi değil, göğün döngüsüne saygılı bir yeryüzü düzeni kurmasıdır. Eski insanlar buluta bakıp dua ederdi; modern insan uydu görüntüsüne bakıp plan yapıyor. İkisi de gerekli olabilir. Fakat dua ile plan, ahlâkla birleşmiyorsa, gök yine kararır.

Bereketi gökyüzünden bekleyen insan, önce yeryüzündeki davranışını düzeltmek zorundadır. Çünkü yağmurun rahmet olması, düştüğü yerde neyle karşılaştığına bağlıdır. Canlı toprakta bereket olur, beton hirsında sel olur. Adil toplumda paylaşım olur, açgözlü düzende kavga olur. Bilge tarımda ürün olur, hoyrat tarımda erozyon olur. Temiz havada şifa olur, kirli atmosferde hastalık olur. Demek ki meteorolojik damar, bereketin en şiirsel ama en sert damarlarından biridir. Göğe bakmak güzeldir, ama göğe bakarken elindeki beton ruhu görmemek ahmaklıktır. Yağmur eski bir duadır, evet; fakat insan duasını imar planıyla, su politikasıyla, tarım ahlâkıyla, tüketim terbiyesiyle ve iklim sorumluluğuyla doğrulamadıkça, o dua bulutta asılı kalır.

Filozof Kirpi: "Bereket, yağmurun gökten inmesi değil, insanın yeryüzünü o yağmuru rahmete çevirecek kadar edepli kurmasıdır."

6) KOMŞULUK, EMEK VE GÜVEN: BEREKETİN SOSYOLOJİK HARİTASI

Bereketin sosyolojik haritası açıldığında, kavram sofradan sokağa, evden mahalleye, tarladan kuruma, bireysel kazançtan toplumsal bağa doğru genişler. Çünkü bereket yalnızca bir kişinin evinde, cebinde, ambarında veya kalbinde yaşanan bir hâl değildir; toplumun birlikte yaşama biçiminde görünür. Bir ülkede raflar dolu olabilir, yollar uzayabilir, binalar yükselebilir, şirketler büyüyebilir, fakat insanlar birbirine güvenmiyorsa, emek karşılığını alamıyorsa, komşuluk çözülmüşse, hukuk zayıflamışsa, gençler gelecekte umutsuzsa, çocuklar güvenle büyüyemiyorsa, orada sosyolojik anlamda bereket yoktur. Çünkü bereket, miktarın değil ilişkinin kalitesidir. Çokluk toplumu yaşatmaz; çokluğu adaletle, güvenle, paylaşmayla ve anlama dolaşıma sokan bağlar toplumu yaşatır.

Toplumsal güven, bereketin ana damarlarından biridir. Güvenin olmadığı yerde herkes kendi küçük kalesini kurar; kendi çevresine, kendi çıkarına, kendi cemaatine, kendi apartmanına, kendi korkusuna çekilir. Ortak hayat daralır. Komşuya kapı açmak risk gibi görünür, ortak işe girmek korku yaratır, kuruma başvurmak yıpratıcı olur, sözleşme yetmez, imza yetmez, senet yetmez, çünkü ahlâkî zemin aşınmıştır. Böyle bir toplumda ekonomik hareketlilik olabilir, ama bereket azalır. Çünkü bereket sadece malın dolaşımı değil, güvenin dolaşımıdır. Güven dolaşmadığında mal da huzur vermez. Herkes kazanıyor gibi görünür, ama herkes birbirinden şüphelenerek yaşar. Bu, kalabalık içinde emniyetsizliğin sosyolojisidir.

Komşuluk, bereketin en eski toplumsal kurumlarından biridir. Komşu akraba değildir, fakat yabancı da değildir; evin dışındaki ilk insan halkasıdır. Bir tabak yemek göndermek, hastaya çorba götürmek, çocuğa göz kulak olmak, cenazede yanında durmak, düğünde yardım etmek, bayramda kapı çalmak, apartmanda selâm vermek, bütün bunlar küçük davranışlar gibi görünür, ama toplumun kılcal damarlarıdır. Modern şehir hayatı bu damarları inceltti. Çelik kapılar çoğaldı, ama güven azaldı. Kameralar arttı, ama selâm eksildi. Siteler yükseldi, ama mahalle ruhu zayıfladı. İnsan aynı apartmanda yıllarca yaşayıp karşı kapının adını bilmez oldu. Komşuluk zayıflayınca bereket yalnızca evin içine hapsedilir; hapsedilmiş bereket de zamanla kokar.

Aile de bereketin sosyolojik sahnesidir, fakat aileyi romantik bir kutsal kutuya kapatmak doğru değildir. Aile sevgi, bakım ve dayanışma üretebilir; fakat baskı, şiddet, suskunluk, eşitsizlik ve hiyerarşi de üretebilir. Bereketli aile kalabalık aile değildir; güvenli, adil, sevgi taşıyan, emeği tanıyan, çocuğun sesini bastırmayan, kadının emeğini görünür kılan, yaşlıyı yük saymayan ailedir. Bir evde tencere kaynıyor ama herkes birbirinden korkuyorsa, orada bereket yoktur. Bir evde para çok ama muhabbet azsa, eşya çok ama huzur

yoksa, dua çok ama adalet yoksa, o evin bereketi yaralıdır. Bereket, ailede en zayıf kişinin kendini güvende hissetmesiyle ölçülür. Sert ölçüdür, ama sahici ölçüdür.

Emek, bereketin sosyolojik vicdanıdır. Bir toplum emeğe nasıl davranıyorsa, kendi bereketini de öyle kurar veya yıkar. İşçinin alın terini değersizleştiren, öğretmeni itibarsızlaştıran, çiftçiyi borca boğan, zanaatkârı zincir marketler karşısında yalnız bırakan, genç emeği staj adı altında sömüren, kadın emeğini ev içinde görünmez kılan bir düzen bereketten söz edemez. Çalışmak yalnızca gelir elde etmek değildir; insanın topluma katılma biçimidir. Emeği değersizleşen insan sadece para kaybetmez, anlam ve saygınlık da kaybeder. Bu yüzden düşük ücret, güvencesizlik, işsizlik, mobbing ve liyakatsizlik yalnızca ekonomik sorun değildir; bereketin sosyolojik damarındaki pıhtılardır.

Sınıf meselesi burada bütün çıplaklığıyla belirir. Bir toplumda zenginlik artarken yoksulluk derinleşiyorsa, orta sınıf eriyor, emekli geçinemiyor, genç ev kuramıyor, çocuklar beslenme yetersizliği yaşıyor, kiracılar sürekli yerinden edilme korkusuyla yaşıyorsa, o toplum bereketli değil, eşitsizdir. Yardım paketleri çoğalabilir, ama adalet yoksa bereket eksiktir. Yoksula yardım etmek değerlidir, fakat yoksulluğu üreten düzeni sorgulamadan yapılan yardım, bazen vicdanın pansumanıdır; yaranın kendisine dokunmaz. Bereketli toplum, insanı sürekli yardıma muhtaç bırakan değil, haysiyetli yaşama imkânı sunan toplumdur.

Kurumlar modern toplumda bereketin taşıyıcı sistemleridir. Hukuk, eğitim, sağlık, belediye, sosyal güvenlik, üniversite, sendika, kooperatif, medya ve kamu yönetimi sağlıklı çalışıyorsa, toplumun bereketi artar. Çünkü birey tek başına taşıyamayacağı yükleri kurumlarla paylaşır. Fakat kurumlar çürüdüğünde bereket de çürür. Mahkemeye güven yoksa hak arama bereketsizleşir. Okul niteliksizse bilgi bereketsizleşir. Hastane erişilmezse sağlık bereketsizleşir. Belediye rant aracına dönüşürse şehir bereketsizleşir. Üniversite özgür düşünce yerine kariyer pazarı olursa ilim bereketsizleşir. Kurumların bereketi, yurttaşın geleceğe güvenle bakabilme kapasitesidir.

Şehir, sosyolojik bereketin mekânsal sınavıdır. Bir şehirde parklar, meydanlar, kütüphaneler, yürünebilir sokaklar, temiz hava, güvenli ulaşım, erişilebilir konut ve kamusal alan varsa, şehir bereketlidir. Ama şehir yalnızca rant, AVM, rezidans, trafik, beton, yüksek kira ve güvenli site üretiyorsa, ekonomik olarak büyüse bile sosyolojik olarak bereketsizdir. Şehrin bereketi zenginlinin manzarasında değil, yoksul çocuğun güvenle oynayabildiği sokakta ölçülür. Çocuğa oyun, yaşlıya yürüyüş, kadına güven, engelliye erişim, kiracıya barınma huzuru vermeyen şehir, insanı tüketen bir makinedir.

Heterobilim Okulu açısından sosyolojik bereket, toplumun etik metabolizmasının kolektif düzeyde sağlıklı çalışmasıdır. Toplum ürettiği değeri paylaşabiliyor mu, bilgiyi hikmete çevirebiliyor mu, farklılıkları düşmanlık yerine ortak yaşama dönüştürebiliyor mu, çocuklarına gelecek, yaşlılarına hürmet, kadınlarına güven, emekçilerine haysiyet, gençlerine umut sunabiliyor mu? Cevap hayırsa, o toplum ne kadar büyürse büyüsün bereketsizdir. Bereket, toplumun sinir uçları arasındaki sağlıklı iletimdir. Komşuluk, hukuk, emek, eğitim, aile, şehir ve siyaset sinapsları koparsa, para akışı tek başına hayat üretmez. Para akar, ama anlam iletilmez.

Bereketin sosyolojik haritası sonunda bize şunu söyler: Bereket, birlikte yaşama kudretidir. Bu kudret ortak sofraya kadar ortak hukuk, ortak güven, ortak emek ahlâkı ve ortak gelecek duygusuyla kurulur. Herkes kendi çıkar adasına çekilmişse, zengin sitesinde, yoksul mahallesinde, genç ekranında, yaşlı yalnızlığında, işçi güvencesizliğinde, çocuk sınav kaygısında, kadın korkusunda yaşıyorsa, orada bereketin adı kalır, kendisi çekilir.

Filozof Kirpi: "Bereket, bir toplumun çok şeye sahip olması değil, sahip olduklarını insan haysiyetini küçülmeden paylaşabilmesidir."

7) İÇ KURAKLIK VE DOYUM: BEREKETİN PSİKOLOJİK COĞRAFYASI

Bereketin psikolojik coğrafyası açıldığında, kavram dış dünyadan iç dünyaya doğru kıvrılır. Tarla, yağmur, sofraya, para, aile ve toplum bir süreliğine geri çekilir; insanın kendi içinde neyi yeterli, neyi eksik, neyi güvenli, neyi tehdit, neyi nimet, neyi kayıp olarak algıladığına bakmak gerekir. Çünkü bereket yalnızca dışarıdaki bollukla ilgili değildir; insanın o bolluğu nasıl yaşadığıyla da ilgilidir. Aynı sofraya oturan iki insan düşünelim: biri önündeki ekmeği nimet olarak görür, öteki aynı ekmeği yetersizlik işareti sayar. Biri azla doyar, öteki çokla bile huzursuz kalır. Biri paylaşınca genişler, öteki paylaşınca eksildiğini sanır. Demek ki bereket, nesnenin miktarı kadar ruhun iklimidir.

İnsanın bereket duygusunu belirleyen ilk psikolojik zemin güvendir. Çocuk dünyaya geldiğinde hiçbir şeye sahip değildir; bedeni zayıf, dili yok, ihtiyacı çok, korkusu çiplaktır. Onu hayatta tutan şey bakım verenin sürekliliği, sıcaklığı, sesi, kokusu ve dokunuşudur. Çocuk erken yaşta dünyayı güvenilir bir yer olarak deneyimlese, ileriki hayatında "bana yetecek kadar var, ihtiyaç duyduğumda ilişki kurabilirim, dünya tümüyle düşman değil" duygusunu daha kolay geliştirir. Bu temel güven, psikolojik bereketin ilk mayasıdır. Fakat çocuk ihmal, şiddet, yoksunluk, terk edilme veya sürekli belirsizlik içinde büyürse, iç dünyasında derin bir eksiklik hissi oluşabilir. Böyle bir insan yetişkin olduğunda çok şeye sahip olsa bile içindeki çocuk hâlâ "yetmeyecek" diye fısıldar. Bereketsizlik bazen banka hesabında değil, çocuklukta donmuş bir korkunun gölgesinde başlar.

Kıtlık psikolojisi, bereketin en güçlü karşıtlarından biridir. Kıtlık yalnızca maddî yokluk değildir; zihnin sürekli eksikliğe kilitlenmesi, geleceği tehdit olarak algılaması, başkasının payını kendi payına saldırı gibi görmesidir. Kıtlık psikolojisine kapılan insan, elde ettiği şeyi huzurla yaşayamaz; sürekli daha fazlasına ihtiyaç duyar. Çünkü asıl eksiklik dışarıda değil içeridedir. Bu durum yoksulluk yaşamış insanlarda görülebilir, ama yalnızca yoksullara özgü değildir. Zengin insan da kıtlık psikolojisiyle yaşayabilir. Hatta bazı zenginlik biçimleri, içsel kıtlığın dışsal tahkimatıdır. İnsan biriktirir, saklar, çoğaltır, güvenlik alır, ilişki kurmaz, kimseye güvenmez, paylaşmaz, yine de rahatlamaz. Çünkü dışarıdaki fazlalık, içerideki yokluk çukurunu dolduramaz.

Açgözlülük, psikolojik bereketsizliğin saldırgan biçimidir. Açgözlü insanın temel sorunu ihtiyaçlarının çok olması değil, arzularının ahlâkî sınır tanımamasıdır. Açgözlülük, içsel boşluğu dışsal sahiplikle kapatma denemesidir. İnsan sahip oldukça güçlendiğini sanır, ama çoğu zaman sahip olduklarının bekleşimine dönüşür. Daha çok para, daha çok itibar, daha çok kontrol, daha çok alkış, daha çok görünürlük ister. Fakat burada "daha" kelimesi doyuma değil, yeni açlığa açılır. Bu yüzden açgözlülük bereketi öldürür. Çünkü bereketin psikolojik zemini doyumdur, açgözlülüğün zemini doyumsuzluktur. Doyumsuz insan nimet tanımaz; sadece fırsat görür. Sofrayı sofraya değil, ganimet olarak algılar.

Doyum, psikolojik bereketin kalbidir. Doyum, tembellik ya da küçük hedef değildir. Doyum, insanın arzusu ile gerçekliği arasında sağlıklı ilişki kurabilmesidir. Bir insan çalışabilir, yükselebilir, üretebilir, daha iyisini isteyebilir; bunda sorun yoktur. Sorun, insanın kendini hiçbir zaman yeterli hissetmemesi, hayatı sürekli eksiklik ve kıyas üzerinden yaşamasıdır. Doyum, "artık hiçbir şey istemiyorum" demek değildir; "isteğim beni esir almıyor" diyebilmektir. İnsan bir yemeğin tadını alabiliyorsa, dost sohbetinde gevşeyebiliyorsa, emeğinin küçük meyvesini küçümsemiyorsa, çocuğun gülüşünü başarı listesine çevirmiyorsa, sahip olmadıkları yüzünden sahip olduklarını zehirlemiyorsa, orada içsel bereket başlamış demektir.

Şükran, bereketin psikolojik damarında dikkat terbiyesidir. Şükran, insanın var olan iyiyi fark edebilme kapasitesidir. Bu kapasite zayıfladığında insanın dikkati sürekli eksik olana, başkasında bulunana, gecikene, kaybedilene, ulaşılmayana takılır. Elbette insan acısını, yokluğunu ve haksızlığa uğramışlığını inkâr etmemelidir; sahte şükran, zulmü örten uyuşturucuya dönüşebilir. Hakiki şükran başka bir şeydir: hayatın içinde hâlâ iyi olanı, korunması gerekeni, küçük ama gerçek sevinçleri, görünmeyen destekleri, bir lokmanın

tadını, bir dostun varlığını, bir sabah ışığını fark etmektir. Şükran, zehri inkâr etmez; ama zehrin bütün dünyayı kaplamasına da izin vermez.

Kıyas ise modern çağın iç kuraklık makinesidir. İnsan kendini sürekli başkalarıyla karşılaştırdığında, sahip olduğu şeyler değerini kaybeder. Başkasının evi daha büyük, işi daha parlak, tatili daha gösterişli, çocuğu daha başarılı, bedeni daha çekici görünür. Sosyal medya bu kıyası sürekli besler; herkes vitrinini sergiler, kimse bodrumunu göstermez. İnsan, başkasının sahnelenmiş bolluğuyla kendi çıplak hayatını karşılaştırır. Bu karşılaştırma bereket duygusunu içeriden kemirir. Bir fotoğrafın gölgesinde gerçek yemeğini soğutur. Psikolojik bereketsizlik bazen tam da başkasının hayatını izlerken kendi hayatını kaçırmaktır.

Traum, kaygı ve güvencesizlik de bereket duygusunu kurutur. Savaş, göç, yoksulluk, aile içi şiddet, kayıp, afet, ağır hastalık veya iflas yaşayan insan için dünya güvenli bir yer olmaktan çıkabilir. Böyle biri iyi şeyleri bile kaybetme korkusuyla yaşar. Sevilmek korkutabilir, sahip olmak kaygı doğurabilir, bolluk geçici bir tuzak gibi hissedilebilir. Sürekli ekonomik, siyasal ve kişisel belirsizlik içinde yaşayan toplumlarda bu iç alarm hâli yaygınlaşır. İnsan sofraya oturur, ama zihni faturalarda, sağlıkta, çocukların geleceğinde, döviz kurunda, iş yerindeki dedikoduda dolaşır. Bedeni sofradadır, ruhu alarm merkezindedir. Bereket, insanın bedeniyle ruhunu aynı ana getirebilme kapasitesidir.

Paylaşma kapasitesi, içsel bereketin en açık göstergesidir. Paylaşabilen insan, başkasının varlığını kendi varlığına tehdit olarak görmeyen insandır. Para, bilgi, zaman, sevgi, takdir ve fırsat paylaşmayan insanın elinde çok şey olabilir, ama iç dünyası dar bir depo gibidir. Depo doludur, ev sıcaklığı yoktur. Bazı şeyler paylaşıldıkça azalmaz, derinleşir: bilgi, sevgi, takdir, yemek, zaman ve umut. Haset ise bunun tersidir; başkasının iyiliğini kendi eksikliği gibi yaşar. Hasetçi insan başkasının bereketini görünce kendi içindeki kıtlık çığlığını duyar. Heterobilim Okulu'nun diliyle söylersek, haset etik metabolizmanın zehirli salgısıdır; insan başkasının nimetini sindiremez, onu içsel aside çevirir.

Heterobilim Okulu açısından psikolojik bereket, insanın yaşadıklarını hayra dönüştürebilme kapasitesidir. Sindirilemeyen nimet şımarıklık, sindirilemeyen acı hınç, sindirilemeyen başarı kibir, sindirilemeyen yoksulluk kıtlık korkusu üretir. Bereket, insanın sevgiyi merhamete, parayı paylaşımaya, başarıyı sorumluluğa, acıyı hikmete, kaybı derinliğe çevirebilmesidir. Bu yüzden psikolojik bereket pürüzsüz bir "iyi hissetme" hâli değildir; korkularını tanımak, açlığının adını koymak, kıyasın zehrini fark etmek, sahip olduklarını hissetmek, acıyı inkâr etmeden hayata yeniden bağlanmaktır.

Filozof Kirpi: "Bereket, insanın elindeki çokluk değil, içindeki kıtlık korkusunu hayra, şükran ve paylaşmaya dönüştürebilme cesaretidir."

8) HELÂL LOKMANIN VİCDANI: BEREKETİN AHLÂKÎ TERAZİSİ

Bereketin ahlâkî terazisi açıldığında, kavramın en sert ve en çıplak yüzü görünür. Çünkü bereket yalnızca güzel dilek, dinî teselli, sofraya yakışan iyi niyet veya toprağa söylenen eski bir dua değildir; insanın aldığı, verdiği, kazandığı, yediği, sakladığı, paylaştığı ve yönettiği şey karşısında nasıl bir vicdan taşıdığını gösteren ağır bir ölçüdür. Bir sofranın bereketi tabağın doluluğundan önce lokmanın temizliğiyle ilgilidir. Bir kazancın bereketi miktarından önce elde edilmiş biçimiyle ilgilidir. Bir evin bereketi eşyasının çokluğundan önce içindeki adaletle ilgilidir. Bir ülkenin bereketi kasasındaki paradan önce, hukukunun, emeğinin, kamu ahlâkının ve insan haysiyetinin sağlamlığıyla ilgilidir. Ahlâkî açıdan bereket, çokluğun vicdan süzgecinden geçip geçmediğini sorar.

Bu terazinin ilk taşı helâldir. Helâl, yalnızca dinî bakımdan izin verilmiş şey demek değildir; insan hayatına kirlenmeden giren kazançtır. İçinde haksızlık, gasp, sömürü, hile, rüşvet, aldatma, kul hakkı ve zulüm taşıyan

kazanç, ne kadar büyük olursa olsun bereketli değildir. Haramdan gelen çokluk, çoğalma değil, zehirli şişmedir. İşçinin hakkı yenmişse, müşteriye hile yapılmışsa, kamu malı zimmete geçirilmişse, yetimin payı gasp edilmişse, o sofrada yemek çok olabilir, fakat bereket azdır. Çünkü helâl lokma, yalnızca mideye inen şey değil, vicdandan da geçebilen şeydir. Vicdandan geçemeyen lokma insanı doyurmaz, ağrılaştırır.

Kul hakkı, bereketin ahlâkî sınır çizgisidir. Birinin emeğini eksik ödemek, birinin zamanını çalmak, borcu inkâr etmek, mirasta haksızlık yapmak, liyakati yok saymak, iftira atmak, makam gücüyle birini ezmek, kamu imkânını şahsî çıkar için kullanmak, bereketin damarını keser. Kul hakkı yenmiş bir mal, dışarıdan servet gibi görünebilir; fakat içeriden çürüme taşır. Başkasının gözyaşıyla sulanan kazançta hayır aranmaz. Bazen bu çürüme evde huzursuzluk olur, bazen çocuklarda ahlâkî kopuş olur, bazen kişide korku ve saldırganlık olur, bazen toplumda güvensizlik olur. Haksızlık, yalnızca mağduru yaralamaz; haksızlık yapanın iç dünyasında da karanlık tortu bırakır.

Ölçü, bereketin ahlâkî geometrisidir. Ölçü olmadan bereket olmaz. Ölçü sadece tartıda doğru gramaj vermek değildir; arzuya, söze, harcamaya, kazanca, güce, öfkeye, sevgiye ve tüketime sınır koyabilmektir. İnsan ölçüyü kaybettiğinde iyi şeyleri bile bozar. Yemek nimettir, ölçsüzlük oburluk yapar. Para araçtır, ölçsüzlük put yapar. Sevgi güzeldir, ölçsüz sahiplenme boğar. Güç gereklidir, ölçsüzlük zulme dönüşür. Bereket, ölçülü varoluşun meyvesidir. Çağımızın büyük hastalığı da burada durur: daha fazla tüketim, daha fazla görünürlük, daha fazla kontrol, daha fazla hız, daha fazla alkış. Oysa insan bazen fazlalaştıkça azalır. Ölçü kaybolduğunda çoğalma bereket değil, taşkınlık olur.

İsraf, bereketin açık düşmanıdır. İsraf yalnızca yemeği çöpe atmak değildir; zamanı, suyu, emeği, yeteneği, sevgiyi, dikkati, gençliği, tabiatı, kamu kaynaklarını ve kelimeleri boşa harcamaktır. Bir toplum ekme israf ederken yoksulluktan şikâyet ediyorsa, ahlâkî çelişki içindedir. Bir devlet gösteriş projelerine para akıtırken çocukların eğitimini ihmal ediyorsa, bereketsizdir. Bir insan sağlığını tüketip sonra ömrüne bereket diliyorsa, kendisiyle kavgalıdır. İsraf, nimetin arkasındaki görünmeyen emeği görememektir. Bir lokmanın arkasında toprak, su, çiftçi, taşıyıcı, fırıncı, anne eli, zaman ve alın teri vardır. Bunları görmeyen kişi kolay harcar, kolay atar, kolay tüketir. Hüremetsiz tüketimden bereket doğmaz.

Kanaat, bereketin koruyucu ahlâkıdır. Kanaat tembellik değildir, haksızlığa susmak hiç değildir; insanın sınırsız arzuya ölçü koyabilmesidir. Çalışmak, üretmek, hakkını aramak, daha iyi bir hayat istemek meşrudur. Fakat bütün bunlar hırsın insanı yutmasına izin vermeden yapılmalıdır. Kanaat, "benim payım bana yeter" diyebilme olgunluğudur; fakat bu cümle ancak adaletle birleştiğinde erdem olur. Yoksula kanaat öğütleyip zengine sınırsız imtiyaz tanıyan düzen ahlâksızdır. Gerçek kanaat en çok güçlüden beklenir. Çünkü zayıfın kanaati çoğu zaman mecburiyettir; güçlünün kanaati ise ahlâkî tercihtir.

Paylaşma, bereketin dolaşım biçimidir. Elde tutulan şey mülk olur, doğru biçimde paylaşılan şey nimet hâline gelir. Paylaşmak yalnızca artanı vermek değildir; başkasını kendi hayat alanına ahlâkî olarak dahil etmektir. Sofrada tabak açmak, bilgiyi öğretmek, parayı ihtiyaç sahibine ulaştırmak, zamanı birine ayırmak, bir gence fırsat vermek, işçiye hakkını zamanında ödemek, hepsi paylaşmanın biçimleridir. Fakat paylaşım gösterişe, minnet üretmeye veya sadakat satın almaya dönüşürse bereket yaranılır. İyilik, başkasının haysiyetini küçültüyorsa iyilik olmaktan çıkar, tahakküm olur.

Riyakârlık, ahlâkî bereketin en sinsi katilidir. Haksızlık yapıp dinî kelimelerle kendini temize çıkarmak, israf edip bereketten konuşmak, kul hakkı yiyip hayır dağıtmak, doğayı talan edip çevre hassasiyeti pozu vermek, işçisini ezip yardım afişi bastırmak, bereket değil, ahlâkî sahtekârlık üretir. Bereket gösterişle değil, iç tutarlılıkla ilgilidir. Bir insanın veya kurumun bereketli olup olmadığı, ne söylediğinden çok neyi nasıl yaptığına bakılarak anlaşılır.

Heterobilim Okulu açısından ahlâkî bereket, etik metabolizmanın vicdanla çalışan hâlidir. Toplum nimetleri sindirebiliyor mu, yoksa onları hırs, gösteriş, zulüm ve israfa mı çeviriyor? İnsan kazancı emanet mi biliyor, yoksa benliğinin kalesi mi yapıyor? Kurumlar gücü hizmete mi dönüştürüyor, tahakküme mi? Din merhameti mi çoğaltıyor, riyakârlığı mı? Bereket, hayrın dolaşım kapasitesidir. Çocukluk vicdandan geçtikten sonra hâlâ hayır olarak kalabiliyorsa bereket vardır. Geçemiyorsa, ortada yalnızca şişmiş bir mülkiyet cesedi vardır.

Filozof Kirpi: "Bereket, çokluğun vicdandan geçtikten sonra hâlâ hayır olarak kalabilmesidir."

9) KAMU MALI, ADALET VE HALKIN HAKKI: BEREKETİN POLİTİK SINAVI

Bereketin politik sınavı açıldığında, kavram artık yalnızca sofranın, tarlanın, yağmurun, ailenin veya bireysel ahlâkın meselesi olmaktan çıkar, devletin, iktidarın, hukukun, kamu kaynaklarının, sınıfların, şehirlerin, çevrenin ve gelecek kuşakların kaderini ilgilendiren büyük bir meşruiyet sorusuna dönüşür. Çünkü bir toplumda bereket varsa, bu yalnızca insanların "Allah bereket versin" demesiyle anlaşılmaz; çocukların güvenle büyüüp büyümediğinden, gençlerin gelecek kurup kuramadığından, işçinin emeğinin karşılığını alıp almadığından, çiftçinin toprağında kalıp kalamadığından, mahkemelerin adil işleyip işlemediğinden, kamu malının yağmalanıp yağmalanmadığından anlaşılır. Politik anlamda bereket, iktidarın yönettiği kaynakların halkın haysiyetine, ortak iyiliğe ve adalete dönüşebilme kapasitesidir.

Politik bereketin ilk koşulu meşruiyettir. Meşruiyet yalnızca seçim kazanmak değildir. Seçim önemlidir, fakat tek başına yeterli değildir. Bir iktidar sandıktan çıkabilir, ama hukuku çiğniyorsa, kamu kaynaklarını dar bir çıkar ağına dağıtıyor, muhalefeti düşmanlaştırıyorsa, yoksulu yardıma mahkûm edip zengini ayrıcalıkla besliyorsa, adaleti kendi sadakat düzenine göre eğip büküyorsa, meşruiyetin bereketi kurur. Politik bereket, yönetilenlerin yalnızca itaat etmesi değil, yönetimin adil olduğuna dair makul bir güven duymasıdır. İnsanlar hukuka değil tanıdığa, liyakate değil torpile, hakka değil güce, kuruma değil kişisel bağlantıya güvenmeye başlamışsa, orada politik bereket çekilmiştir.

Kamu malı, bu sınavın en çıplak alanıdır. Kamu malı yalnızca bütçe kalemi, bina, araç, ihale, vergi, arsa veya fon değildir; halkın ortak emeğinin, zamanının, alın terinin ve geleceğinin birikmiş hâlidir. Devletin kasasındaki para, siyasetçinin babasının mirası değildir. Belediye arsası, kamu bankası kredisi, maden ruhsatı, orman arazisi, eğitim bütçesi, sağlık yatırımı, sosyal yardım kaynağı, hepsi toplumun ortak emanetidir. Kamu malını yandaşa dağıtmak, ihaleyi adaletsiz vermek, kaynakları propaganda için kullanmak, gösteriş projeleriyle halkın gerçek ihtiyaçlarını örtmek, politik bereketin damarını keser. Kamu malı çalışıldığında sadece para çalınmaz; okulun niteliği, hastanenin imkânı, çocuğun parkı, gencin bursu, çiftçinin desteği, ormanın geleceği de çalınır.

Vergi ahlâkı da politik bereketin temel göstergelerindedir. Vergi, yurttaştan alınan zorunlu katkı olmaktan önce ortak hayatın finansmanıdır. Yurttaş vergi verdiği okul, hastane, adalet, güvenlik, altyapı, çevre koruma ve sosyal destek bekler. Eğer vergi adaletsiz toplanıyor, dolaylı vergilerle yoksulun sırtına yükleniyor, büyük servetler çeşitli ayrıcalıklarla korunuyor, bütçe halkın ihtiyaçlarına göre değil siyasal gösteriye göre kullanılıyorsa, verginin bereketi kaybolur. Halk ödediğinin kamusal hayra döndüğünü görmezse, vergi vatandaşlık bağı olmaktan çıkar, zorunlu tahsilat hissi üretir. Bu his, devletle yurttaş arasındaki güveni kemirir.

Hukuk devleti, politik bereketin iskeletidir. Hukuk yoksa bereket yoktur; geriye güç, korku, sadakat ve kurnazlık kalır. Bir ülkede mahkemeler bağımsız değilse, kararlar öngörülebilir değilse, güçlüler kolay kurtuluyor, zayıflar kolay eziliyorsa, ceza ve ödül sistemi adalete göre değil siyasal yakınlığa göre işliyorsa, politik bereket kurur. Hukuk, topluma güven üretir. Güven üretmeyen hukuk ise prosedür dekorudur.

Bereketli hukuk yurttaşa şunu hissettirir: Hakkım yenirse başvurabileceğim adil bir kapı var. Bereketsiz hukuk ise şunu fısıldar: Güçlüysen yaşarsın, değilsen bekle. Bu fısıltı yayıldığında toplumun ruhu zehirlenir.

Liyakat, politik bereketin idari ahlâkıdır. Devlet görevleri ehline verilmediğinde, yalnızca birkaç kişinin hakkı yenmiş olmaz; bütün toplumun hizmet kalitesi düşer. Liyakatsiz yönetici kötü karar verir, kaynak israf eder, ehil insanı küstürür, kurumu çürütür. Torpil, parti sadakati, cemaat bağı, akrabalık, hemşehrilik veya kişisel yakınlık liyakatin önüne geçtiğinde devletin bereketi kaçar. Üniversite liyakatsizse ilim bereketsizleşir. Belediye liyakatsizse şehir bereketsizleşir. Bakanlık liyakatsizse politika bereketsizleşir. Mahkeme liyakatsizse adalet bereketsizleşir. Devlet, sadakat çiftliği değil, kamu aklının örgütlenmiş hâli olmalıdır.

Sınıfsal adalet, politik bereketin halktaki karşılığıdır. Bir ülkede büyüme rakamları yükselirken işçi yoksullaşıyorsa, gençler çalışsa bile ev kuramıyorsa, emekli geçinemiyorsa, çiftçi üretimden vazgeçiyorsa, kiracılar barınma korkusuyla yaşıyorsa, çocuklar beslenme yetersizliği çekiyorsa, orada bereket yoktur. Orada olsa olsa dar bir sınıfın elinde birikmiş servet vardır. Politik bereket, millî gelirin soyut artışı değil, haysiyetli yaşam imkânlarının topluma yayılmasıdır. Bir ülkenin zenginliği, en zenginlerinin servetiyle değil, en zayıflarının nasıl yaşadığıyla ölçülür. En zayıfın sofrası küçülürken en güçlünün serveti büyüyorsa, bu bereket değil, politik ahlâkın obezleşmesidir.

Şehir ve çevre politikaları da bereketin kaderini belirler. Parkları yok edilen, kıyıları halka kapatılan, dereleri beton kanala sıkıştırılan, tarihî dokusu paraya teslim edilen, kiralari kontrolden çıkan, yoksulu merkezden dışlayan şehir bereketsizdir. Şehrin bereketi zenginlerin balkon manzarasında değil, yoksul çocuğun güvenle oynayabildiği sokakta anlaşılır. Benzer şekilde ormanları kesen, nehirleri kirleten, maden uğruna köyleri susuz bırakan, tarım alanlarını imara açan siyasal akıl, bugünün kazancını yarının bereketinden çalar. Tabiat politik kararların sessiz mağduru değildir; hayatın ortak zemindir.

Demokrasi, şeffaflık ve ifade özgürlüğü politik bereketin hava kanallarıdır. Hakikat dolaşamazsa, bereket de dolaşamaz. Yolsuzluk haber yapılamıyorsa, yanlış politika eleştirilemiyorsa, gazeteci korkuyor, akademisyen susuyor, yurttaş kendini sansürlüyorsa, kamusal hava kirlenmiştir. Bereketli siyaset, eleştiriden korkmaz; çünkü eleştiri çürümenin erken uyarı sistemidir. Halkı yalnızca seçimden seçime hatırlayan, itirazı düşmanlık sayan, yurttaşı çocuk yerine koyan siyaset bereketli değildir. Bereketli politika, halkın katıldığı, denetlediği, hesap sorduğu ve ortak iyiyi birlikte kurduğu politikadır.

Heterobilim Okulu açısından politik bereket, etik metabolizmanın devlet ve kurumlar düzeyinde çalışmasıdır. Devlet halktan aldığı vergiyi, yetkiyi, itaati, zamanı, emeği ve güveni adaletle, hizmete, haysiyete, özgürlüğe, eğitime, sağlığa ve geleceğe dönüştürebiliyor mu? Yoksa bütün bunları çıkar ağlarına, propaganda makinelerine, sadakat ödüllere, gösteriş projelerine ve baskı aygıtlarına mı çeviriyor? Bu soru, politik bereketin otopsi sorusudur. Halkın hakkını korumayan, kamu malını emanet bilmeyen, hukuku eğen, tabiatı yağmalayan, yoksulu yardımla susturup zengini imtiyazla büyüten düzenin bereketi olmaz.

Politik damar sonunda sert bir hüküm verir: Bereket, iktidarın halka lütfettiği bolluk değil, halkın hakkıdır. Devlet bereket dağıtan kutsal baba değildir; halkın ortak emanetini adaletle yönetmek zorunda olan kurumsal sorumluluktur. Ekmeğin fiyatı, mahkemenin kararı, okulun niteliği, ormanın kaderi, suyun paylaşımı, kadının güvenliği, gencin umudu, işçinin ücreti, verginin harcanma biçimi, hepsi aynı bereket anatomisinin parçalarıdır. Bir yerdeki çürüme ötekine sızar. Kamu malı çalınırsa okul eksilir; hukuk bozulursa güven kurur; tarım zayıflarsa sofraya pahalanır; basın susarsa yolsuzluk büyür.

Filozof Kirpi: "Bereket, iktidarın halka lütfettiği bolluk değil, halkın hakkını adaletle koruyan kamusal vicdanın çoğalmasdır."

10) MASAL, TÜRKÜ VE ROMAN: BEREKETİN EDEBÎ HAFIZASI

Bereketin edebiyat damarı açıldığında, kavram artık sadece toprağın, göğün, ahlâkın veya siyasetin konusu olmaktan çıkar, insan hafızasının en derin imgelerine karışır. Çünkü edebiyat, bereketi yalnızca anlatmaz, onu kokutur, duyurur, tattırır, bazen de kaybının acısını insanın boğazına düğümler. Bir romanda kaynayan çorba, bir masalda dolup taşan kazan, bir türküde harmana dönen buğday, bir şiirde yağmurun cama vuruşu, bir destanda kutsal sofraya, bir ağıtta kuruyan toprak, bir hikâyede annenin sakladığı ekmeğe, bütün bunlar bereketin edebî suretleridir. Edebiyatın gücü tam burada yatar, kavramı soyut tanımdan kurtarır, ete, sese, kokuya, zamana ve yaraya bağlar. Bereket edebiyatta bir fikir değil, yaşanmışlık hâline gelir. Okur bir kelimeyi öğrenmez, bir sofraya oturur, bir tarlanın çatlağını görür, bir yoksul evin tenceresinde çoğalan suyu duyar, bir annenin "yetmez ama böleriz" diyen sessizliğini işitir.

Masallar, bereketin en eski edebî yataklarından biridir. Masal dünyasında kazanlar taşar, ağaçlar konuşur, pınarlar şifa verir, sofraya kendiliğinden kurulur, fakirin evine ansızın bolluk gelir, cimrinin malı elinden gider, iyinin azığı çoğalır, kötünün ambarı çürür. Bu masalsı düzen çocukça bir saflık değildir; halkın adalet arzusunun sembolik sahnesidir. Gerçek hayatta yoksul çoğu zaman ezilir, zalim çoğu zaman kazanır, hilekâr çoğu zaman sofranın başına oturur. Masal buna dayanamaz; kendi evreninde adaleti yeniden kurar. Bereket, masalda ahlâkla birleşir. İyi kalpli olanın bir lokması çoğalır, açgözlü olanın hazinesi lanete döner. Bu, halkın çocuklara verdiği en eski derstir: Çocukluk tek başına iyi değildir, niyet bozursa mal bereketsizleşir. Masalın bereketi, fakirin sofrasına umut, çocuğun zihnine ahlâkî sezgi bırakır.

Destanlarda bereket daha kolektif bir anlam kazanır. Destan sofrası yalnızca yemek sahnesi değildir; boyun, obanın, kavmin, savaşçıların, yaşlıların, çocukların ve ataların aynı hafızada bulunduğu yerdir. Dede Korkut hikâyelerinde toy, şölen, at, sürü, otağ, yağma, pay, dua ve soy sürekliliği bereketin epik diliyle örülür. Burada bereket, yalnızca yiyecek bolluğu değil, adın sürmesi, ocağın tütmesi, soyun devamı, yiğitliğin tanınması, misafirin ağırlanması, büyüğün duası, küçüğün yerini bilmesi, yani toplumun kendi düzenini ritüel içinde yeniden kurmasıdır. Fakat destanın içinde bereket her zaman sakın değildir; ganimetle, güçle, hiyerarşiyle, erkeklik gösterisiyle ve savaşla da ilişkilidir. Bu nedenle edebî otopsi destanı sadece yüceltmez, onun içindeki bereket ile tahakküm çizgisini de görür. Çünkü bazı sofralar doyururken hizaya da sokar. Bazı toylar paylaşırken iktidarı da pekiştirir.

Türkülerde bereket daha içli, daha kırık, daha toprak kokuludur. Türkü, bereketi çoğu zaman yokluğun kenarından söyler. Harman vardır ama gurbet de vardır. Yağmur vardır ama ayrılık da vardır. Ekin vardır ama vergi, askerlik, borç, ölüm, seferberlik, yoksulluk da vardır. Türküde buğday yalnızca ürün değildir, ananın emeği, gelinin bekleyişi, askerin hasreti, köylünün alın teri, çocuğun ekmeğidir. "Sarı gelin", "Çökertme", "Uzun İnce Bir Yoldayım", "Kara Tren" gibi farklı damarlar içinde doğrudan bereket kelimesi geçmese bile, hayatın azla çoğaltılan, acıyla mayalanan, türküyle taşınan tarafı konuşur. Türkünün bereketi, sözü halkın ağızında çoğaltmasıdır. Bir türkü bir kişiden çıkar, bin kişinin yarasına yerleşir. İşte edebiyatın en büyük bereketlerinden biri budur, acıyı özel mülk olmaktan çıkarıp ortak hafızaya dönüştürür.

Şiirde bereket, imgenin çoğalma kudretiyle ilgilidir. Bir kelime şiirde sıradan anlamından taşar, başka kelimeleri çağırır, sesini genişletir, okurun içinde yeni anlamlar doğurur. Yağmur, şiirde sadece meteorolojik olay değildir; rahmet, hüznün, arınma, kavuşma, çocukluk, mezar, pencere, bekleyiş, sevinç, yıkım ve yeniden doğuş olabilir. Ekmeğe, sadece gıda değildir; emek, adalet, sofraya, ana eli, yoksulluk, kavga, kutsallık ve paylaşım olabilir. Toprak, sadece yer değildir; mezar, vatan, beden, rahim, kök, sürgün, mülkiyet, hafıza ve kader olabilir. Şiirin bereketi, az sözle çok hayat taşıyabilmesidir. İyi bir dize, bir ambar gibidir; açtıkça içinden yeni koku, yeni ses, yeni yara çıkar. Kötü şiir ise bereketsizdir, çok konuşur ama bir lokma anlam doyurmaz. Şiirde bereket, dilin rahim kazanmasıdır.

Divan şiirinde bereket çoğu zaman doğrudan tarımsal bir kavram olarak değil, feyz, lütuf, ihsan, rahmet, meclis, aşk ve ilâhî taşma imgeleriyle görünür. Gül, bülbül, bahar, yağmur, şarap, kadeh, bağ, bahçe, seher, rüzgâr, hepsi kendi sembolik evrenlerinde çoğalma ve taşma fikrine bağlanır. Tasavvufî şiirde ise bereket, kalbin genişlemesi, aşkın insanı dönüştürmesi, azın sonsuza açılması, fakrın iç zenginlik hâline gelmesi, lokmanın muhabbetle çoğalması olarak belirir. Yunus Emre'de bir lokma ekmek, bir gönül, bir söz, bir yol, bir derviş nefesi koca metafizik sistemlerden daha bereketli olabilir. Çünkü Yunus Emre'nin dilinde bereket, varlığın en sade yerinde açan ilâhî yakınlıktır. O yüzden "gönül" kelimesi orada sadece psikolojik merkez değil, bereketin insan içindeki tarlasıdır. Gönül kurursa söz de kurur, söz kurursa toplum da kurur.

Modern Türk edebiyatında bereket, özellikle köy, emek, yoksulluk, toprak ve adalet meseleleriyle yeni bir gerilim kazanır. Yaşar Kemal'de Çukurova yalnızca coğrafya değildir; pamuk, sıcak, eşkiya, ağalık, emek, zulüm, isyan, kuşlar, bataklıklar, destansı insanlar ve yaralı doğa ile dolu büyük bir bereket ve bereketsizlik sahnesidir. İnce Memed'in dünyasında toprak vardır, ama toprak adil dağılmadığı için bereket zulümle gölgelenir. Yaşar Kemal'in dili bile bereketlidir; otların, kuşların, dağların, insanların, öfkelerin ve kokuların dili çoğalır. Fakir Baykurt'ta köylünün emeği, cehaletle, yoksullukla, devletle, ağayla, öğretmenle, modernleşmeyle çarpışır. Orada bereket, köy romantizmi değildir; toprağın üstünde yaşayan insanların hak, eğitim, onur ve ekmek kavgasıdır. Sabahattin Ali'de ise bereket çoğu zaman yoksulluğun içindeki insan sıcaklığı olarak görünür; küçük insanların küçük umutları, zalim düzenin sertliğiyle karşılaşır. Onun hikâyelerinde bir sobanın sıcaklığı, bir odanın yalnızlığı, bir bakışın merhameti, bazen büyük ideolojik nutuklardan daha bereketlidir.

Orhan Kemal'in dünyasında bereket, işçi sınıfının, küçük memurun, yoksul ailenin, çocukların ve kenar mahalle insanların hayatta kalma çabasında belirir. Fabrika, sokak, ev, kahvehane, iş arayan bedenler, düşük ücret, onur, açlık, neşe, dayanışma, aldatılma, umut; hepsi bereketin modern sınıfsal krizini gösterir. Orhan Kemal bize şunu sezdirir: Bereket, yoksulun romantize edilmesi değildir, yoksulun insanlığının görülmesidir. Kemal Tahir'de bereket daha tarihsel ve toplumsal yapıların içinde düşünülür; toprak düzeni, devlet, köy, mülkiyet, modernleşme ve yerli toplumsal gerçeklik, bereket kavramını politik ve tarihsel bir zemine çeker. Tanpınar'da bereket daha çok zamanın, musikinin, hatıranın ve medeniyetin iç titreşimlerinde aranır. Huzur'daki İstanbul, sadece şehir değil, kaybolan bir estetik bereketin, parçalanmış zaman duygusunun, modern insanın iç huzursuzluğunun sahnesidir.

Sezai Karakoç'ta bereket, diriliş fikrinin manevî çoğalma gücüne bağlanır. Onun şiir ve düşünce dünyasında bereket, çölün içinde su arayan medeniyet ruhu gibidir; peygamberî hafıza, şehir, çocuk, anne, gül, diriliş, vahiy, aşk ve umut aynı derin kaynaktan beslenir. Nâzım Hikmet'te ise bereket, emeğin kolektif umudunda, insanın dünyayı değiştirebilme kudretinde, memleket sevgisinin somut görüntülerinde, ceviz ağacında, tarlada, fabrikada, aşkta ve mücadelede belirir. Nâzım'ın bereketi dünyevîdir ama yoksul değildir; insan emeğine, kardeşliğe ve geleceğe inanır. Cahit Zarifoğlu'nda çocukluk, masal, İslâmî duyarlılık, incelik ve iç kırılma, bereketi daha mahrem bir lirizme taşır. Edebiyatın güzelliği de burada, her şair bereketin başka bir yüzünü konuşturur.

Romanlarda bereketin kaybı, çoğu zaman modernleşmenin yarattığı kırılmalarla görünür. Köyden kente göç, apartman hayatı, toprağın terk edilmesi, ailenin parçalanması, komşuluğun zayıflaması, işçileşme, bürokrasi, tüketim kültürü, yalnızlık ve yabancılaşma, bereketin edebî kaybını oluşturur. Artık tencere kaynar ama herkes ayrı odada yer. Şehir büyür ama insan küçülür. Market dolar ama mevsim unutulur. Para artar ama muhabbet eksilir. Edebiyat bu kaybı istatistik gibi değil, sahne gibi gösterir. Bir çocuğun pencereden baktığı beton boşluk, bir yaşlının eski köyünü hatırlaması, bir annenin market poşetindeki kokusuz domatese bakıp eski bahçeyi özlemesi, bir babanın ay sonu hesabıyla sessizleşmesi, bunlar modern bereketsizliğin roman sahneleridir. İyi edebiyat, toplumun ekonomik raporlara sığmayan bereketsizliklerini yakalar.

Edebiyatın bereketle ilişkisi sadece temsil düzeyinde kalmaz; edebiyatın kendisi de bereketli veya bereketsiz olabilir. Bereketli metin, okurun içinde yeni düşünce, duygu, hafıza ve soru üretir. Bittiğinde bitmez. Okurun hayatına karışır, başka metinleri çağırır, unutulmuş kokuları geri getirir, rahatsız eder, teselli eder, bazen tokat atar, bazen elini omza koyar. Bereketsiz metin ise düzgün olabilir, süslü olabilir, teknik olarak becerikli olabilir, ama okurun içinde hiçbir şey mayalamaz. Bugünün edebiyat piyasasında bereketsizlik bazen çok satan parlak metinlerde de görülebilir; kelimeler çoktur, fakat ruh azdır. Etiket, kapak, pazarlama, ödül, görünürlük vardır, ama cümlede ter, hafıza, risk, insan kokusu yoktur. Bereketli edebiyat, iyi paketlenmiş metin değil, içinden hayat sızan metindir.

Heterobilim Okulu açısından edebiyat damarı, bereketin poetik topografyasıdır. Bir toplumun bereketini anlamak için yalnızca tarım verilerine, ekonomik büyüme rakamlarına, yağış haritalarına veya hukuk metinlerine bakmak yetmez; masallarına, türkülerine, romanlarına, şiirlerine, ağıtlarına, çocuk tekerlemelerine, mutfak anlatılarına, şehir hikâyelerine de bakmak gerekir. Çünkü toplum bazen hakikati resmî dilden saklar, edebiyata emanet eder. Bir halkın bereketi türküsünde ağlar, romanında direnir, masalında intikam alır, şiirinde arınır, hikâyesinde aç kalır ama insanlığını bırakmaz. Heterobilim Okulu'nun kavram otopsisinde edebiyat, bereketin sinaptik hafızasını taşır; bir kelime, bir imge, bir sahne, bir lokma, bir yağmur sesi kuşakları birbirine bağlar. Edebiyat, kaybolan bereketin yasını tuttuğu kadar, mümkün bereketin de rüyasını kurar.

Bugün bereketin edebiyat damarını yeniden düşünmek, edebiyatı sadece estetik bir alan olarak değil, toplumsal vicdanın ince kayıt cihazı olarak görmek demektir. Hangi metinler sofrayı anlatıyor? Hangi şiirler yağmuru hâlâ duyuyor? Hangi romanlar yoksulluğu pazarlama malzemesi yapmadan insan haysiyetiyle yazıyor? Hangi hikâyeler toprağın kaybını, kadının emeğini, çocuğun açlığını, gencin umutsuzluğunu, yaşlının yalnızlığını, şehrin bereketsizliğini gerçekten hissettiriyor? Hangi cümleler çokluğun içindeki boşluğu yakalıyor? Edebiyatın görevi vaaz vermek değildir, ama hayatın yalanını da süslemek değildir. Bereketli edebiyat, okuru sadece duygulandırmaz; onun vicdanında bir yerleri kaşır, rahatını bozar, hafızasını uyandırır. Bir metin okurunu daha dikkatli, daha merhametli, daha sorgulayıcı, daha diri kılıyorsa, orada edebî bereket vardır.

Bereketin edebiyat otopsisinde sonunda elimizde kalan şey şudur: Bereket, edebiyatta sadece bolluk imgesi değil, insanın hayata anlam katma kudretidir. Masalda adalet olur, türküde ortak yara olur, şiirde yoğun anlam olur, romanda toplumsal gerçeklik olur, hikâyede küçük insanın haysiyeti olur. Edebiyat, bereketi bazen dolu ambarla, bazen boş tencereyle, bazen yağın yağmurla, bazen kuruyan çeşmeyle, bazen çocuk kahkahasıyla, bazen ağıtla gösterir. Bu yüzden bereketin edebî damarı en hassas damarlardan biridir; çünkü orada kavramın yalnızca anlamı değil, sesi, kokusu, acısı ve rüyası yaşar. Bir toplum edebiyatını kaybederse bereketin dilini de kaybeder. O zaman ekme kalır, ama ekmeğin hikâyesi kaybolur; yağmur yağar, ama kimse onun sesini şiire çeviremez; sofraya kurulur, ama muhabbetin cümlesi eksilir.

Filozof Kirpi: "Bereket, edebiyatta bir kelimenin ekme gibi bölünüp her okurun içinde başka bir hayatı doyurmasıdır."

11) ETİK METABOLİZMA: HETEROBİLİM OKULU'NDA BEREKETİN BÜYÜK ANATOMİSİ

Heterobilim Okulu'nda bereket, tek bir disiplinin eline bırakılmayacak kadar geniş, tek bir inancın içine kapatılmayacak kadar canlı, tek bir ekonomik göstergıyla ölçülemeyecek kadar insanî bir kavramdır. Burada bereket, basit bir bolluk değil, varlığın hayra doğru örgütlenme kabiliyetidir. Dil onu adlandırır, teoloji ona emanet bilinci verir, antropoloji onu ritüel ve sofraya hafızasına bağlar, tarım onu toprağın bedeninde sınırlar, meteoroloji onu göğün ölçüsüne emanet eder, sosyoloji onu güven ve paylaşım ağında yoklar, psikoloji onu

insanın iç ikliminde arar, ahlâk onu vicdan terazisine çıkarır, politika onu kamu adaletiyle imtihan eder, edebiyat ise onu imge, türkü, roman, masal ve şiir içinde yaşatır. Heterobilim Okulu'nun bereket anlayışı tam bu damarların kesiştiği yerde doğar: bereket, hayatı zehre değil hayra dönüştüren etik metabolizmadır.

Etik metabolizma, bu yazının ana kavramsal omurgasıdır. Beden nasıl aldığı gıdayı sindirip kana, enerjiye, canlılığa ve harekete dönüştürüyorsa, toplum da aldığı nimetleri, bilgileri, acıları, kaynakları, iktidarı, mirası, teknolojiyi ve dili sindirmek zorundadır. Sindirim bozulduğunda beden zehirlenir; toplumda da benzer şey olur. Sindirilemeyen servet kibir üretir. Sindirilemeyen din riyakârlık üretir. Sindirilemeyen bilgi tahakküm üretir. Sindirilemeyen tarih hamaset üretir. Sindirilemeyen acı hınç üretir. Sindirilemeyen teknoloji insanı araçsallaştırır. Sindirilemeyen şehir beton oburluğuna dönüşür. Bereket, işte bu sindirim sürecinin sağlıklı çalışmasıdır. Alınan şey hayra çevriliyorsa bereket vardır; alınan şey zehre çevriliyorsa çokluk olsa bile bereket yoktur.

Bu nedenle Heterobilim Okulu için bereket, "ne kadar çoğaldı?" sorusundan önce "neye dönüştü?" sorusunu sorar. Para çoğaldı, peki merhamet çoğaldı mı? Binalar yükseldi, peki gökyüzü kaldı mı? Eğitim yaygınlaştı, peki akıl ve vicdan büyüdü mü? Din görünür oldu, peki kul hakkı hassasiyeti arttı mı? Teknoloji gelişti, peki insan haysiyeti korundu mu? Devlet güçlendi, peki yurttaş kendini güvende hissediyor mu? Sofra büyüdü, peki komşuya tabak gitti mi? Heterobilim Okulu'nun bereket otopsisinde bu sorular neşter işlevi görür. Çünkü çokluk kendini kolayca masum gösterir; bereket ise o çokluğun içindeki ahlâkî akıbeti sorgular.

Sinaptik hafıza kavramı burada ikinci büyük halkayı kurar. Toplular yalnızca kurumlarla değil, görünmez hatırlama ağlarıyla yaşar. Bir ninenin ekme yapma biçimi, bir babanın adalet duygusu, bir annenin lokmayı bölme alışkanlığı, bir çiftçinin yağmuru okuma bilgisi, bir esnafın tartıda dürüstlük terbiyesi, bir öğretmenin öğrencisinin sorusuna gösterdiği hürmet, bir şairin kelimeye yüklediği vicdan, bunlar toplumun sinaptik bağlantılarıdır. Bu bağlantılar sağlıklıysa bereket dolaşır. Kopmuşsa, toplum bilgiye sahip olabilir ama hikmet üretemez; ürüne sahip olabilir ama sofraya kuramaz; dine sahip olabilir ama rahmet taşıyamaz; devlete sahip olabilir ama adalet kuramaz. Bereket, bu görünmez bağlantıların canlılığıdır.

Yersel ontoloji açısından bereket, insanın yere bağlılığını hatırlatır. İnsan soyut bir tüketici değildir; bir yerin havasıyla, suyuyla, toprağıyla, ağacıyla, mezarlığıyla, pazarıyla, mahallesiyile, diliyle, ritüeliyle, kokusuyla ve hatırasıyla var olur. Bereket, bu yer bağının hayır üretmesidir. Bir yerin bereketli olması yalnızca verimli araziye sahip olması değildir; orada çocuklar güvenle büyüyebiliyor mu, yaşlılar unutulmuyor mu, su kirlenmiyor mu, toprak betonlaştırılmıyor mu, söz yalanla çürütülüyor mu, emek karşılık buluyor mu? Yersizleşen insan bereketi de soyutlaştırır. O zaman bereket market etiketine, banka reklamına, politik slogana dönüşür. Heterobilim Okulu bereketi yeniden yere indirir: toprağın kokusuna, yağmurun zamanına, işçinin ücretine, kadının emeğine, çocuğun yüzüne, kamunun hakkına.

Poetik topografya ise bereketin duyusal coğrafyasını açar. Bereketin sesi vardır: yağmurun cama vuruşu, harmanda savrulan buğday, tencerede kaynayan çorba, pazarcının sabah sesi. Bereketin kokusu vardır: ıslak toprak, yeni pişmiş ekme, kaynayan süt, kurutulan tarhana, soba üstünde kızaran kestane. Bereketin dokusu vardır: nasırlı el, çatlamış toprak, unlu avuç, eski tahta sofraya, yağmurla ağırlaşmış yün ceket. Heterobilim Okulu'na göre kavram duyusuz tanımla yetinmez. Duyusunu kaybeden kavram ölür. Bereketi anlamak için yalnızca sözlüğe değil, mutfağa, tarlaya, pazara, okula, mahkemeye, yağmur altındaki sokağa da bakmak gerekir.

Heterobilim Okulu'nun bereket anlayışı, geleneği kör bir nostaljiyle kutsamaz. Evet, eski sofralarda, imcede, komşulukta, vakıf kültüründe, hasat şenliklerinde, esnaf ahlâkında güçlü bereket damarları vardır. Fakat her gelenek masum değildir. Bazı gelenekler kadının emeğini görünmez kılmış, çocuğun sesini bastırmış, yoksulu kanaat adı altında susturmuş, eleştiriyi edepsizlik saymıştır. Bu yüzden bereketli olan korunur, çürümüş olan

ayıklanır. İmece savunulur, ama kadın emeğinin sömürüsü teşhir edilir. Sofra sevilir, ama sofradaki zorbalık görülür. Dinî dil önemszenir, ama riyakâr dindarlık açığa çıkarılır. Toprak kutsanır, ama ağalık romantize edilmez.

Modernlik de tümnden reddedilmez. Bilim, teknoloji, meteoroloji, tarım teknikleri, hukuk devleti, demokrasi, sosyal politika, psikoloji, ekoloji bilimi ve dijital imkânlar bereketin çağdaş araçları olabilir. Fakat araçlar hayatın efendisi olursa bereket kaybolur. Teknoloji toprağı iyileştiriyorsa bereketlidir; çiftçiyi şirket zincirine mahkûm ediyorsa bereketsizdir. Dijital ağlar dayanışma üretiyorsa bereketlidir; kıyas, nefret ve gösteriş büyütüyorsa bereketsizdir. Hukuk zayıfı koruyorsa bereketlidir; prosedür kalabalığında adaleti boğuyorsa bereketsizdir. Mesele eski ya da yeni değildir; mesele hayır üretim üretmemesidir.

Sonuçta Heterobilim Okulu damarı, bereketi bir medeniyet ölçüsüne dönüştürür. Bir medeniyetin bereketi sarayında, kasasında, ordusunda, yüksek binalarında veya gösterişli törenlerinde değil; en zayıfını koruyup korumamasında, toprağı sağ bırakmasında, suyu gelecek kuşağa emanet edebilmesinde, çocuğun sorusuna tahammülünde, kadının emeğini görmesinde, yaşlının hafızasını taşımasında, işçiye hakkını ödemesinde, hukuku güç karşısında eğmemesinde, şiire, eleştiriye ve merhamete yer açmasında anlaşılır. Bereket, ağza alınan dua kadar, elle kurulan düzendir. Sözle istenir, ama davranışla çağrılır.

Filozof Kirpi: "Bereket, Heterobilim Okulu'nda çokluğun adı değil, dilin, toprağın, göğün, emeğın, adaletin ve şiirin aynı sofrada hayra dönüşebilme kudretidir."